

Goed wonen

De woningnood lijkt in Nederland een eeuwigdurend probleem te worden. Sinds de tweede wereldoorlog proberen de successieve regeringen elkaar te overtroeven met maatregelen die een eind aan dit probleem moeten maken. Maar de woningnood bestaat nog steeds. Wel verandert ze van karakter. Indien we de recente bouwprognoses zo optimistisch mogelijk bekijken, is in 1980 de kwantitatieve woningnood verdwenen. Er bestaat dan alleen nog een kwalitatieve nood. In bepaalde regio's en voor bepaalde inkomenscategoriën toont deze verandering zich reeds.

Hebben de Nederlandse regeringen tot nu toe gefaald in hun bouwbeleid? Het is moeilijk op deze vraag een ondubbelzinnig antwoord te geven. In ieder geval hebben ze vele maatregelen afgekondigd. Zo veel en zo ingewikkeld dat er een woordentolk voor nodig is om ze te begrijpen. Aan die tolk wordt nu hard gewerkt, heeft staatssecretaris Schaefer beloofd. Maar ook met zo'n tolk zullen de maatregelen ingewikkeld blijven. Met begrippen als dynamische kostprijs-huur, huurharmonisatie, liberalisatie, individuele huursubsidie, objectsubsidie enz. probeert men uit de moeilijkheden te geraken. Of misschien beter: probeert men de moeilijkheden te verbloemen.

Wij kunnen het critici niet kwalijk nemen als zij beweren dat het een grove schande is dat de huidige welvaartsmaatschappij niet in staat is een dergelijke essentiële behoefte te bevredigen. Die maatschappij is immers wel in staat mensen naar de maan te sturen, kostbare auto's te leveren die zich op duur aangelegde wegen gesubsidieerd mogen voortbewegen, geperfectioneerde elektronische apparatuur te produceren enz. Ondanks de goede wil van velen, zie ik het woningprobleem voorlopig blijven bestaan. Misschien is het niet op te lossen met maatregelen die vaak een ingewikkelde mengeling zijn van een centraal geleide economie en een vrije-markteconomie.

Ondanks de hiervoor vermelde ingewikkelde maatregelen gaat men met het woningbouwvraagstuk toch nog primitief te werk. Men kan dit o.a. opmaken uit *Bouwprognoses t/m 1980*, een nota van het Algemeen Verbond Bouwbedrijf (AVBB) 1). In deze nota worden vijf rapporten op het gebied van bouwprognoses met elkaar vergeleken: de *Nota Volkshuisvesting* en publikaties van het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid, het Nederlands Economisch Instituut, de Commissie Bouwplanning en de Hoogovens. De prognoses in deze rapporten lopen nogal uiteen, hoewel zij in principe eenvoudig zijn op te stellen (afgezien van het soms ingewikkelde statistische werk). Het AVBB geeft aan volgens welk schema de bouwbehoefte tot 1980 moet worden berekend: de totale bouwbehoefte van 1971 t/m 1980 = woningbehoefte in 1971 — woningvoorraad in 1971 + behoeftenstijging tot 1980 + te vervangen woningen tot 1980 + te renoveren woningen tot 1980.

Uit deze eenvoudige som krijgt men toch verschillende antwoorden. Dit is voor het grootste deel te wijten aan uiteenlopende inzichten inzake de woningbehoefte (zowel die in het basisjaar 1971 als die in de periode tot 1980). Het is eveneens moeilijk een prognose op te stellen voor het aantal woningen dat zal worden vervangen en gerenoveerd.

Factoren die hierbij een grote rol spelen, zijn de aanwezigheid van een consistent overheidsbeleid (EIB) en van voldoende bouwcapaciteit (NEI).

Zonder de wetenschappelijke rapporten te bagatelliseren, wil ik toch opmerken dat de prognoses tot 1980 mij weinig zeggen. Wat schieten wij ermee op indien bekend is dat er van 1971 t/m 1980 een woningbouwbehoefte is van ca. 1.350.000 woningen? In de eerste plaats weten we niet om wat voor woningen het gaat: de prognoses zijn niet gedifferentieerd (bungalows en flatjes worden zonder meer bij elkaar opgeteld) en in de tweede plaats is niet bekend hoe de woningbouwbehoefte over de regio's is verdeeld. Dit soort prognoses geeft slechts enige indruk over de knelpunten die zich op lange termijn eventueel kunnen voordoen. Voor een consequent overheidsbeleid zijn ze ontoereikend.

Mijn eerste bezwaar is te ondervangen door niet in aantallen woningen te rekenen, maar in geld. Bovendien kan dan rekening worden gehouden met andere bouwobjecten dan de woningbouw: de utiliteitsbouw en de grond-, weg- en waterbouw. De gevonden bedragen kunnen dan eveneens aan de nationale middelen worden gerelateerd. Alleen het NEI, de Commissie Bouwplanning en de Hoogovens hebben zich aan een dergelijke financiële prognose gewaagd. We blijven echter met het differentiatieprobleem zitten. Dit probleem is slechts op te lossen door een uitgebreid woningbehoefte-onderzoek. Er moeten dan gegevens beschikbaar komen over de woningbehoefte per leeftijdsgroep en sociale groep en zoveel mogelijk over regio's verdeeld, liefst per gemeente. Het AVBB meldt ook nog dat rekening moet worden gehouden met verschuiving van *woonnormen*; het lijkt mij beter van *woonwensen* te spreken. Hiermee moet inderdaad rekening worden gehouden, maar niet te veel. Als we de kwantitatieve woningnood, die in veel regio's nog steeds bestaat, willen oplossen moet worden voorkomen dat huizen van steeds meer luxe goederen (ligbaden, sauna's, air-conditioning enz.) worden voorzien.

Hoe mijn tweede bezwaar (de regionalisering) kan worden weggenomen, heb ik hierboven reeds aangestipt. Per regio moet de behoefte aan woningen worden vastgesteld. Hiertoe kan men echter pas overgaan indien een consequent beleid inzake de ruimtelijke ordening bestaat. Dit beleid is er nog steeds niet. Bij die behoeftenraming moet in de reeds bebouwde gebieden rekening worden gehouden met mogelijke renovatie-objecten. Indien dit tweede bezwaar vervalt, verdwijnt automatisch mijn eerste bezwaar.

Ik besef terdege dat het bovenstaande gemakkelijker is op te schrijven dan uit te voeren. Ik heb dit echter neergeschreven omdat sinds de tweede wereldoorlog nog onvoldoende sprake is van een consequent woningbouwbeleid. Laten we hopen dat er snel aan een structuuronderzoek over de bouwnijverheid wordt begonnen, waarin aan bovenstaande opmerkingen tegemoet wordt gekomen.

L. Hoffman

1) *Bouwprognoses t/m 1980*, samengesteld door Drs. T. I. Tan, is verkrijgbaar bij het AVBB, Benoordenhoutseweg 21, Den Haag.

Inhoud

<i>Drs. L. Hoffman:</i> Goed wonen	741
Column Inkomenscyclus, door Prof. Dr. N. H. Douben	743
<i>Prof. Dr. J. Tinbergen:</i> Inkomenspolitiek — welke mogelijkheden, nu en later?	744
<i>Drs. A. M. Dierick:</i> Monetaire ontwikkeling in 1972 (I)	746
<i>Prof. Dr. P. Korteweg:</i> Inflatie, monetaire analyse en monetaire politiek (naschrift)	748
<i>Mr. P. P. C. H. van de Voort:</i> De behoefte aan woningen in de Nederlandse Antillen	751
Boekbespreking Dr. A. L. Hempenius: Monopoly with random demand, door Prof. Dr. G. F. Pikkemaat	754

Onderzoek

is nodig. Het NEI heeft zich daarop sinds 1929 gericht. Naast het pure onderzoekwerk houdt het zich bezig met het uitvoeren van opdrachten van overheden en bedrijfsleven in binnen- en buitenland. Het heeft thans ervaring op vele gebieden, in een spreiding over 50 landen. Er heeft in die periode een specialisatie plaatsgevonden, maar door de samenwerking in teams van economen, econometristen, wiskundigen, sociologen, sociaal-geografen, stedenbouwkundig ingenieurs en civiel-ingenieurs wordt een brede aanpak van de problemen gewaarborgd.

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. Hoffman.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; kopij voor de redactie: postbus 4224.
Tel. (010) 14 55 11, toestel 3701.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f 78,00 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f 46,80 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekeningno. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f 2,50 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekeningno. 8408 t.n.v. Stichting het Nederlands Economisch Instituut te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Advertenties: B.V. Koninklijke Drukkerijen Roelants - Schiedam Lange Haven 141, Schiedam, tel. (010) 26 02 60, toestel 908.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, Rotterdam-3016; tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:

Balanced International Growth

Bedrijfs-Economisch Onderzoek

Economisch-Sociologisch Onderzoek

Economisch-Technisch Onderzoek

Vestigingspatronen

Macro-Economisch Onderzoek

Projectstudies Ontwikkelingslanden

Regionaal Onderzoek

Statistisch-Mathematisch Onderzoek

Transport-Economisch Onderzoek

Inkomens- cyclus

In de discussies over het al dan niet gewenst zijn van veranderingen in de personele inkomensverdeling in de richting van een kleinere spreiding komt men — bij mijn weten — slechts sporadisch de problematiek rond de „inkomenscyclus” tegen. Dit kan natuurlijk liggen aan het feit dat dit verschijnsel voor de nivelleringsdiscussie niet relevant is, of wordt geacht. Het kan ook zijn dat de personele inkomenscyclus als zodanig bij de discussanten niet bekend is, zodat hij uiteraard onbesproken blijft. Mogelijk is ook dat men de inkomenscyclus identificeert met „levensduurinkomen” en, daar over dit laatste zeer weinig betrouwbare gegevens bekend zijn, er aldus niet over praat. Toch lijkt mij dit doodzwijgen van de personele inkomenscyclus, om welke reden dan ook, erg onbevredigend.

Uit publikaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek over de personele inkomens- en vermogensverdeling kan worden berekend dat de bedoelde cyclus terdege bestaat. Kort gezegd komt deze erop neer, dat het inkomen van een persoon mede afhankelijk is van zijn leeftijd, en wel op de volgende wijze: bij het intreden in het arbeidsproces begint men met een relatief laag inkomen dat met het oplopen der jaren stijgt totdat een bepaalde leeftijd is bereikt; na een periode van „stabilisatie” treedt daarna met het verlaten van de „actieve periode” een geleidelijke daling van het persoonlijke inkomen op. In het algemeen wordt de inkomenstop later bereikt naarmate men een hoger opleidingsniveau heeft genoten. Bovendien ligt deze inkomenstop hoger naarmate de opleiding hoger is geweest. Niet iedereen volgt natuurlijk dit algemene patroon, maar voor de overgrote meerderheid onder ons is het toch de normale inkomensweg. Een belangrijke vraag is nu: welke krachten leiden tot deze route die slechts bepaalde zijwegen kent?

Ik geloof dat de, wat ik zou willen noemen, oppervlakkige oorzaken niet zo moeilijk op te sporen zijn, doch het des te moeilijker is om de dieper liggende factoren aan de weet te komen.

Een ruwe classificatie van het personele inkomen kan bestaan uit een indeling in inkomen uit arbeid, uit vermogen en uit overdrachten-om-niet. Over het laatste inkomensbestanddeel laat de economische theorie, althans met betrekking tot de personele verdeling, zich niet uit. Toch is het een zeer belangrijk element geworden in de samenstelling en omvang van veel persoonlijke inkomens. Ook kan men er slechts voor een deel mee uit de voeten voor een verklaring van de inkomenscyclus, want in allerlei publikaties komt men tot de conclusie dat juist de ouderdom met hoge inkomensoverdrachten gepaard gaat. (Daar staat echter tegenover dat overdrachten als kinderbijslag- en werkloosheidsuitkeringen wel de dalende inkomensleeftijdlijn mede kunnen helpen verklaren). Evenmin is het inkomen uit vermogen een factor die de paraboelvorm van de inkomen/leeftijd-relatie kan verhelderen. Het persoonlijke inkomen uit vermogen neemt in het algemeen namelijk toe met de stijging van de leeftijd. Enerzijds accumuleren besparingen uit het lopende inkomen met de (leef)tijd en anderzijds erft men meestal pas op gevorderde leeftijd. Doordat verder met het groter worden van de individuele vermogens het relatieve aandeel van risicodragende beleggingen toeneemt, stijgt ook het rendement op het vermogen naarmate het groter is. Aldus nemen gewoonlijk de vermogensopbrengsten toe naarmate men ouder wordt.

De enige factor die de inkomenscyclus dus in belangrijke mate kan verklaren, althans oppervlakkig, is het inkomen uit arbeid speciaal als die in loondienst wordt verricht. Gewoonlijk stijgt dit inkomen met het aantal jaren dat iemand werkzaam is, want onder het loon- en salarisgebouw ligt het *anciënniteitsprincipe* als een hechte basis. Voor de lagere loontrekkenden werkt dit be-

ginsel meestal niet erg lang, maar des te meer betekenis kan het hebben voor de middelbare en hogere inkomens-trekkers. Vanuit de economische theorie wordt dit principe ondersteund door de stelling dat iemands arbeidsproductiviteit stijgt met het aantal ervaringsjaren, zodat het anciënniteitsprincipe op grond van de grensproductiviteitstheorie rationeel is. Mijn vraag is hierbij echter: werkt ervaring in onze snel veranderende maatschappij nog wel produktiviteitsbevorderend? En mocht dit zo zijn, kent men in theorie en praktijk deze relaties dan ook zo concreet dat daar beloningsschalen op kunnen worden gefundeerd?

Ik twijfel sterk aan de deugdelijkheid van deze *economische* argumentatie. Het stijgende deel van de lijn die de inkomenscyclus weergeeft, is gemakkelijker te begrijpen door het behoefte-element als verklaringsgrond aan te voeren dan door te verwijzen naar het prestatie-element. Het ontstaan en de gevolgen van de personele inkomenscyclus kunnen vanuit de economische theorie alleen niet worden begrepen. Dit heeft consequenties voor de beoordeling van de wijzigingen die mogelijk in de personele inkomensverdeling door middel van „acties” worden afgedwongen. Bij een serieuze analyse van de personele inkomensverdeling zal men deze cyclus niet kunnen veronachtzamen. Enerzijds is de leeftijdsopbouw der inkomens-trekkers mede bepalend voor de mate van de bestaande inkomensongelijkheid en anderzijds stoelt de inkomensspreiding, die samenhangt met de inkomenscyclus, zeker niet geheel op economische relaties.

Voor de economische wetenschap wordt ook de personele inkomensverdeling een steeds groter probleem.

Inkomenspolitiek – welke mogelijkheden, nu en later?

PROF. DR. J. TINBERGEN

Welke doelstellingen kunnen wij formuleren?

De inkomenspolitiek — wat zij ook moge betekenen — staat weer in het centrum van de belangstelling. Maar wanneer men vraagt, wat ermee bedoeld wordt, stuit men niet alleen op meningsverschillen, maar ook op veel vaagheid in de formulering van doelstellingen die voor een meerderheid van de onderhandelaars aanvaardbaar zijn. Bij elke politiek moet worden aangegeven wat haar doelstellingen — op korte en lange termijn — zijn en wat de middelen zijn die aangewend moeten worden om die doelstellingen te bereiken. Het komt mij voor, dat de doelstellingen in twee hoofdcomponenten kunnen worden gegroepeerd: een zo groot mogelijk totaal welzijn en een zo rechtvaardig mogelijke verdeling. Men kan daarbij nog verschillend gewicht toekennen aan deze twee componenten.

Beide begrippen bevatten echter bij nadere uitwerking nog tal van punten waarover de deskundigen van mening verschillen; en, nog belangrijker, er zijn maar weinig pogingen ondernomen om deze begrippen kwantitatieve inhoud te geven. Toch is er de laatste tijd heel wat werk verzet, met name door economen en sociale deskundigen, om tot meer klaarheid te komen. In Nederland hebben bijv. Pen 1) en Douben 2) omvattende algemene analyses verricht; in ons land en in Zweden heeft de arbeidersbeweging rapporten opgesteld over inkomensverdeling en gelijkheid 3). Door veel specialisten op het gebied van cijfermatige analyse is in de laatste tien jaren een grote hoeveelheid werk verzet. Met name in de Angelsaksische landen, doch ook bijv. in ons land, waar zowel door B. M. S. van Praag en A. Kapteyn 4) en door ondergetekende 5) nogal wat werk is ondernomen dat voor een deel al is gepubliceerd. Daarbij hebben wij getracht het begrip welzijn in cijfers uit te drukken.

Voor het komen tot een nauwkeurige vaststelling van het totale welzijn openen deze onderzoeken nieuwe wegen. Mede op grond van dit werk heb ik een voorstel uitgewerkt om aan het begrip rechtvaardige inkomensverdeling een inhoud te geven die deze in cijfers voor het begin der jaren zestig uitdrukt 6). Naar mijn (niet bescheiden) mening zijn door onze analyses mogelijkheden geopend om, na nog veel meer werk (daarover hieronder), de vaagheidsimpasse wat te doorbreken; een vaagheidsimpasse die in de officiële rapporten van de arbeidersbeweging nog duidelijk bestaat. Alvorens op onze hoofdvragen terug te komen wil ik, als intermezzo, een misverstand rechtzetten als zouden wij economen de machtsfactor over het hoofd zien.

Machtsfactoren

Het gaat hier om een misverstand. De meeste componenten van de macht vinden in economische analyses hun behandeling. Macht zelf heeft verschillende componenten. In de eerste plaats ontstaat macht bij degenen die schaars zijn, d.w.z. een schaarse produktiefactor hebben aan te bieden (kapitaal, maar ook bekwaamheid). In de tweede plaats ontwikkelt men macht door de vorming van gehele of gedeeltelijke monopolies. Dit wordt overigens niet alleen in de

bedrijfswereld toegepast, maar is van het begin van de vakbeweging af, het middel geweest waarmee men een zeker tegenwicht heeft willen scheppen t.o.v. de macht van het bedrijfsleven, die voor een groot deel voortvloeit uit het bezit van schaarse produktiefactoren. Daarbij moet er vooral door de regering tegen worden gewaakt, dat misbruik wordt beperkt en ernaar worden gestreefd, de schaarste te verminderen. Dit laatste kan alleen de uitkomst zijn van een langdurig proces.

Een derde machtsfactor — en de meest respectabele — is de macht van het argument, van het „woord”. In de geschiedenis van onze sociale voorzieningen heeft de macht van het argument een grotere invloed gehad dan velen vandaag schijnen te denken. De meeste sociale wetten — te beginnen met het wetje-Van Houten tegen kinderarbeid, een eeuw geleden! — zijn aangenomen, omdat hun doel voor de publieke opinie als overtuigend kon worden voorgesteld. Een vierde machtsfactor is traditie die niet meer met de huidige rechtsopvattingen overeenstemt, zoals bijv. de vroegere positie van de adel. In snel tempo worden de meeste dezer tradities opgeruimd, doch dit is minder een alleen-economisch proces en de argumenten hiervoor zijn voor een groot deel, evenals bij het voorafgaande voorbeeld, door andere dan wetenschappelijke geestelijke arbeid geleverd. Er blijft een vijfde component van machtsposities, waarmee de economie weinig van doen heeft: de minst aantrekkelijke component, die van het fysieke geweld. De onaantrekkelijke kanten van deze component worden door sommige moderne „subculturen” onderschat, ook wanneer geweld wordt aangewend voor goede doelen. Doch dit voert ons geheel buiten ons onderwerp.

Laten we daarom over de macht alleen maar zeggen, dat het streven naar betere machtsverhoudingen in een belangrijk deel van het hier te bespreken onderwerp van de inkomenspolitiek door economen bepaald niet wordt verwaarloosd en nu tot dat onderwerp terugkeren.

Welke middelen van inkomenspolitiek kunnen reeds nu worden aangewend?

Het is natuurlijk toe te juichen, dat er in kringen van weten-

1) J. Pen, *Income Distribution*, Londen, 1971.

2) N. H. Douben, *Het herverdeelde inkomen*, Deventer, 1970, en intreedere, Rotterdam, 1972.

3) Wiardi Beckman Stichting, *Inkomensverdeling*, Amsterdam z.j.; *Keerpunt 1972*, Regeerakkoord van de progressieve drie (PvdA, D'66 en PPR); *Jämlikhet* (Gelijkheid), 1e rapport aan de Soc. Arbeiderspartij en de Vakbeweging van een werkgroep voor vragen van gelijkheid, Borås, 1969, (Zweeds).

4) B. M. S. van Praag en A. Kapteyn, Further Evidence on the Individual Welfare Function of Income: an Empirical Investigation in the Netherlands, *Eur. Econ. Review*, 4, 1973, blz. 33 e.v.; van dezelfde schrijvers: Wat is het inkomen ons waard?, *ESB*, 25 april 1973, blz. 360 e.v. en *ESB*, 2 mei 1973, blz. 380 e.v.

5) J. Tinbergen, Naar de meetbaarheid van een rechtvaardige verdeling, *De Economist*, 121, 1973, blz. 106 e.v., en The Impact of Education on Income Distribution, *The Review of Income and Wealth*, 18, 1972, blz. 255 e.v.

6) Zie het eerste onder 5) genoemde artikel en de Fifth Geary Lecture, The Economic and Social Research Institute, Dublin, 1972.

schappelijk onderzoek de laatste tijd hard is gewerkt, maar velen zullen terecht vragen: „Wat kopen we daar *nu* voor?” Het is duidelijk dat de totale welvaart maar met een beperkt tempo kan groeien en het is ook duidelijk dat een *definitie* van rechtvaardigheid — al of niet aanvaard — nog geen garantie is dat we dit jaar of binnen vier jaar de toestand van rechtvaardigheid kunnen bereiken. We kunnen slechts stappen in de goede richting doen, maar dan is het nuttig om te weten wat de goede richting is.

1. Zowel om het totale welzijn als om de rechtvaardigheidsgraad te verhogen is het nodig, werkloosheid in te dammen. Werkloosheid betekent het niet gebruiken van productieve kracht én het betekent nadeel voor de werklozen. In bepaalde gevallen is er een duidelijk verband met inkomenspolitiek. Er is bijv. werkloosheid van natuurkundigen. Deze kan worden verminderd door de beloning van alle natuurkundigen te verlagen of niet te laten meedoen bij een verhoging. Dan kunnen immers uit hetzelfde budget meer natuurkundigen worden aangesteld en kan een deel van het zeer urgente onderzoek op dit gebied worden uitgebreid. Een recent onderzoek in de Verenigde Staten 7) toont aan, dat daar de inkomens van verschillende categorieën academisch gevormden veel duidelijker reageren op de verschillen tussen vraag en aanbod dan in Europa vermoedelijk het geval is. Bij ons blijven bepaalde salarisschalen te lang in vaste onderlinge verhoudingen, onafhankelijk van vraag en aanbod.

2. Er zijn meer categorieën, waarvan dit kan worden gezegd: wie de schoen past . . .

3. Een tegenovergesteld voorbeeld, waar de vraag het aanbod overtreft, is dat van een aantal ongeschoolde beroepen, waarvoor thans „gastarbeiders” worden aangetrokken. Hier hebben we met een vraagstuk te maken van een veel bredere betekenis. Ik kan mijn standpunt dan ook maar in het kort samenvatten. Het aantal gastarbeiders moet worden beperkt, terwijl tevens meer ontwikkelingshulp aan het land van herkomst moet worden verstrekt. De gastarbeiders die hier worden toegelaten moeten een betere behuizing hebben dan velen nu hebben en hun gezinnen moeten na een zekere tijd ook worden toegelaten. De vraag naar ongeschoolde arbeid, die daardoor in mindere mate zal worden bevredigd, zal tot een relatieve stijging van de lonen voor ongeschoolden leiden, hetgeen bijdraagt tot een verbetering van de inkomensverdeling.

4. Deze relatieve verbetering kan worden ingepast in een verandering van de loonschaal (de „loonlijn” in de taal van de werkclassificatie), en daarmee wordt tevens een deel van de loonbeweging niet in procenten, maar „in centen” bepaald. Deze methode moet ook in de toekomst van tijd tot tijd plaatsvinden, maar in overeenstemming met de verhouding tussen vraag en aanbod, anders dreigt er meer werkloosheid te ontstaan.

5. De aanbodverhoudingen kunnen voor een minder ongelijke inkomensverdeling worden „gevormd”, wanneer we doorgaan, meer jongeren te scholen, maar dan wel op de juiste wijze: zowel het onderwijs als de „onderwezenen” moeten zich inspannen om de juiste kennis, inzichten en arbeidshouding te bevorderen 8). Het is overigens niet zeker dat er nog veel meer begaafden zijn dan degenen die vandaag in opleiding zijn. Volgens globale schattingen van vroegere datum die toen nog een overschot aan ongebruikt talent deden vermoeden 9), zou dat overschot voor de huidige generatie van jongeren tegenwoordig ongeveer zijn ingeschakeld.

6. Als verdere voorbeelden van maatregelen die op korte termijn zouden kunnen worden genomen, zou ik willen noemen: in de eerste plaats het doorbreken, waar zij bestaan, van kunstmatige beperkingen van het aanbod in sommige vrije beroepen. Het reeds door minister Boersma vóór de regeringswisseling aangevatte onderzoek naar de wijze waarop in een aantal vrije beroepen de inkomens tot stand komen, moet met kracht worden voortgezet. Daarbij moet overigens wel bedacht worden, dat ook de oudedagsvoor-

ziening moet worden betrokken in vergelijkingen die men eventueel zou willen maken.

7. In de tweede plaats meen ik dat beperkingen op het gebied van tantièmes mogelijk en nodig zijn. Men kan denken aan beperkingen op het aantal commissariaten, of op het daaruit verkregen inkomen of tenslotte op het totale inkomen. Het zal altijd wat willekeurig blijven, wanneer men spoedig wil ingrijpen, doch er zijn kennelijk misstanden en men kan uit de ervaring leren om tot betere regelingen te komen. Publikatie van inkomens, in Scandinavië al een eeuw in gebruik, moet hier ook worden nagestreefd, misschien tegelijk met meer algemene voorlichting over de nog niet in CAO's ondergebrachte groepen.

8. Uiteraard moet naast dit alles de inflatie worden teruggedrukt. Het terugbrengen van de gemiddelde inkomensstijgingen in de richting van de produktiviteitsstijgingen is een der nodige ingrediënten; daarnaast uiteraard beperking van geldschepping tot een omvang, evenredig met de produktiestijging. In deze paar zinnen worden even een paar formidabele taken „afgedaan”; toch zullen deze eerder aanvaard worden, wanneer een samenhangende inkomenspolitiek, als tevoren geschetst, tegelijk wordt aangekondigd.

Werk voor de toekomst: wetenschappelijk onderzoek voortzetten

Zoals ik al opmerkte, kan niet van het ene jaar op het andere bereikt worden, dat een rechtvaardige inkomensverdeling ontstaat. Als deze laatste al kan worden gedefinieerd — en daarvoor is er nog in het geheel geen overeenstemming — dan staat zelfs niet eens vast, dat zij kan worden verwezenlijkt. De beste mogelijkheid is dat dat omstreeks het jaar 2000 wordt bereikt. Laten we hopen: eerder.

In elk geval zal het begonnen onderzoek hierover krachtig moeten worden voortgezet, van commentaar en kritiek moeten worden voorzien en verbeterd en verfijnd moeten worden. Daarbij moeten ook de uiteenlopende benaderingen van verschillende schrijvers zo mogelijk worden geïntegreerd. Dat geldt bijv. voor uitbreiding van de criteria die moeten worden gebruikt. Daartoe moet m.i. intensiever gebruik worden gemaakt van de gegevens van de werkclassificatie — die moet worden uitgebreid tot de hoogste functies toe — en confrontatie plaatsvinden met de persoonsbeoordelingen die beschikbaar zijn bij psychotechnische bureaus en in carrièreplanningdossiers (uiteraard anoniem).

Een ander algemeen onderwerp waarin veel nuttig onderzoek kan worden gestoken is de „wedstrijd” die plaatsvindt tussen technische ontwikkeling en onderwijs in de breedste zin. Het is heel goed mogelijk dat de geringe verandering die er de laatste twintig jaar is opgetreden in de verdeling van de primaire inkomens toe te schrijven is aan het feit dat tegenover de aflevering van steeds meer gekwalificeerde arbeidskrachten door het onderwijs een steeds stijgende vraag naar deze soort mensen staat. En het is daarom de vraag in hoeverre, ter wille van een minder ongelijke inkomensverdeling a. het onderwijs versneld moet worden verbeterd of b. de technische ontwikkeling bewust in andere banen moet worden geleid.

Misschien geldt niet alleen voor de ontwikkelingslanden, maar ook voor ons, dat de techniek meer ontwikkeld moet worden in de arbeidsintensieve richting. Hierover weten we nog maar heel weinig, zeker voor de ontwikkelde landen.

J. Tinbergen

7) R. B. Freeman, *The Market for College-Trained Manpower*, Cambridge (Mass.), 1971.

8) P. de Wolff en A. R. D. van Slijpe, *The Relation between Income, Intelligence, Education and Social Background*, Institute of Actuarial Science and Econometrics, Amsterdam, 1972.

9) P. de Wolff, Mogelijkheden tot het vaststellen van begaafdheidsreserves, *Weekblad van het Genootschap van Leraren aan Nederlandse Gymnasia, Lycea en de RLV*, 1963, blz. 327 e.v.

Monetaire ontwikkeling in 1972 (I)

DRS. A. M. DIERICK

Enige tijd geleden stonden in ESB twee artikelen over het jaarverslag 1972 van De Nederlandsche Bank en wel van Prof. Dr. P. Korteweg (9 mei 1973) en Dr. C. J. Rijnvos (30 mei jl.). Naar aanleiding van deze artikelen schreef Drs. A. M. Dierick, adjunct-chef van de Studiedienst van De Nederlandsche Bank, een commentaar. Het onderdeel daarvan over het artikel van Prof. Korteweg is hieronder afgedrukt, te zamen met een naschrift van Prof. Korteweg. Het onderdeel over het artikel van Dr. Rijnvos zal volgende week in ESB worden afgedrukt.

Het Jaarverslag van De Nederlandsche Bank over 1972 heeft onder meer geleid tot het verschijnen van enige artikelen in *ESB*, waarin met name aandacht is besteed aan de monetaire aspecten van het inflatieprobleem. Het lijkt mij wenselijk wat nader in te gaan op deze beschouwingen, ten dele omdat de daarin neergelegde opvattingen de aandacht verdienen en ten dele omdat de daarin vervatte misverstanden een rechtzetting behoeven.

Prof. Korteweg (hoogleraar te Rotterdam) plaatst enige kanttekeningen bij de opvatting van Dr. Zijlstra, dat de prijsinflatie in Nederland in 1972 niet veroorzaakt werd door de zuigkracht van vraaginflatie maar door de stuwkracht van kosteninflatie, zodat de loon- en prijsinflatie autonoom geworden zijn en thans op eigen kracht drijven ¹⁾. Korteweg geeft dan zelf een monetaristische inflatieverklaring, waarvan hij het aantrekkelijke vindt „dat ze aansluit op de verantwoordelijkheden en op het beleidsinstrumentarium van De Nederlandsche Bank”.

Hij wijst erop dat de prijsstijging zich heeft kunnen voordoen, doordat het publiek bereid en in staat was de hogere prijzen te betalen, omdat er van financieringsproblemen geen sprake was.

„De groei van de liquiditeitsmassa accelereerde van 8% in 1971 tot 12% in 1972, groeivoeten die steeds verder boven de produktstijging kwamen te liggen ... Het desbetreffende excès bedroeg in 1971 4,3% en in 1972 6% ²⁾. Daar de nationale liquiditeitsquote zich op ruim 33% stabiliseerde, kwam het excès van liquiditeitsgroei boven de produktiegroei ten volle tot uiting in prijsstijgingen. De prijsstijging van het netto nationale inkomen bedroeg 9,7% in 1972 tegen 9% in 1971. Ook hier is weer een acceleratie zichtbaar. Hieruit blijkt dat bewaking en stabilisatie van de liquiditeitsquote ³⁾ onvoldoende is. Wat bewaakt moet worden is de liquiditeitsmassa ³⁾, opdat deze op langere termijn niet met meer stijgt dan overeenkomt met de produktiegroei. Dan is althans een van de financieringsbronnen van de prijsstijging — en verreweg de belangrijkste bron van de afgelopen 10 jaren — uitgeschakeld”.

Creatie van liquiditeiten

Vervolgens stelt Korteweg dat de Bank speciaal verantwoordelijk is voor de creatie van liquiditeiten via het korte en lange bedrijf van het geldscheppende bankwezen, die volgens hem in 1972 „zichtbaar uit de hand gelopen” is. Als verklaring daarvoor noemt hij allereerst de te vroege afschaffing van de krediet-restrictiemaatregelen dan wel de te late toepassing van de kasreserve- en openmarktpolitiek en/of de te late invoering van het nieuwe systeem van indirecte kredietbeheersing ⁴⁾, en ten tweede de door de Bank gevoerde rentepolitiek, die via de lage geldmarkttarie-

ven geleid heeft tot een omvangrijke liquiditeitscreatie in het lange bedrijf.

Bij de inderdaad niet worden ontkend dat de liquiditeitscreatie uit hoofde van het lange bedrijf der bank- en giroinstellingen vorig jaar omvangrijk is geweest — mede als gevolg van de op lage geldmarkttarieven gerichte rentepolitiek van de Bank — en dat deze minder omvangrijk zou zijn geweest bij langere handhaving van het oude of eerdere invoering van het nieuwe systeem van kredietrestrictie en bij een eerdere en forsere toepassing van de kasreserve- en openmarktpolitiek. De *belangrijke vraag* is echter of de *totale* aanwas van de binnenlandse liquiditeitsmassa geringer had *kunnen* en *moeten* zijn.

Bij de beantwoording van het eerste onderdeel van deze vraag kan worden gesteund op de gedachtingang die in het Verslag van de Bank is gevolgd ⁵⁾. Indien bijvoorbeeld de kasreserve- en openmarktpolitiek eerder en straffer zou zijn gehanteerd ter afroming van de liquiditeitspositie van het bankwezen, zou dit wellicht hebben geleid tot een grotere liquiditeitsstoevoer uit het buitenland als gevolg van een hogere geldmarktrente. Daardoor zou de vermindering van de liquiditeitscreatie via het lange bedrijf, die eveneens het gevolg zou zijn geweest van een dergelijke politiek, ten dele weer zijn gecompenseerd. Bovendien zou een beperking van het lange bedrijf, hetzij langs deze weg hetzij via een

1) Prof. Dr. P. Korteweg: Jaarverslag 1972 van De Nederlandsche Bank, *ESB*, 9 mei 1973, blz. 400/402.

2) De herkomst van dit cijfer is mij overigens niet geheel duidelijk. In tabel 30 van het Jaarverslag wordt de 11,75% aanwas van de binnenlandse liquiditeitsmassa in de loop van 1972 vergeleken met de 4% volumestijging en de 9,75% prijsstijging van het netto nationale *produkt in de loop van 1972*. Het door Korteweg bedoelde excès zou dan zelfs $11,75 - 4 = 7,75\%$ hebben bedragen. Waarschijnlijk heeft Korteweg zijn cijfer van 6% voor het excès ontleend aan een vergelijking van genoemde 11,75% met de 5,5% volumestijging van het netto nationale *inkomen in 1972 t.o.v. 1971* (zie tabel 1 van het Jaarverslag). Het verschil zit dan enerzijds in de periodevergelijking en anderzijds in de ruilvoetverbetering. In dat geval blijft echter het door Korteweg voor 1971 becijferde excès van 4,3% onduidelijk. Volgens de Bank (zie tabel 4.3 van de statistische bijlage in het Jaarverslag) zou dat excès inderdaad $8,1 - 3,8 = 4,3\%$ hebben bedragen, maar volgens de vermoedelijk door Korteweg voor 1972 gehanteerde methode zou dat dan $8 - 2,75 = 5,25\%$ geweest moeten zijn.

3) Cursivering van mij (AMD).

4) Korteweg wekt daarbij de indruk, dat het in voorbereiding zijnde nieuwe systeem van indirecte kredietrestrictie naar zijn oordeel de facto reeds vorig jaar zou zijn ingevoerd door de toepassing van de kasreserve- en openmarktpolitiek.

5) Jaarverslag DNB over 1972, blz. 72.

direct of indirect systeem van kredietrestrictie, wellicht gepaard zijn gegaan met een minder groot aanbod der geldscheppende instellingen op de kapitaalmarkt, waardoor ook de liquiditeitsvernietiging via de schuld-consolidatiepolitiek van de overheid geringer zou zijn geweest. Tenslotte zou ook een beperking van de korte kredietverlening door het bankwezen wellicht ten dele averechtse gevolgen hebben gehad, doordat dit bijvoorbeeld zou hebben geleid tot een groter beroep van de private sector op de kapitaalmarkt en aldus tot een geringere mogelijkheid voor kapitaalmarktberoep, schuldcconsolidatie en liquiditeitsvernietiging door de overheid, dan wel tot een groter beroep van de private sector op buitenlandse financieringsmiddelen en derhalve tot een grotere liquiditeitstoevoer uit het buitenland.

Aldus blijkt reeds uit deze enkele voorbeelden, dat het uiterst moeilijk zou zijn geweest de liquiditeitscreatie door de bank- en giro-instellingen aanzienlijk te beperken, zonder dat het effect daarvan op de liquiditeitsmassa althans ten dele ongedaan zou zijn gemaakt door een grotere liquiditeits-toevoer uit het buitenland en/of een kleinere liquiditeitsvernietiging door de overheid. Op de vraag of de totale aanwas van de binnenlandse liquiditeitsmassa in Nederland in 1972 gereduceerd had *kunnen* worden door een beperking van de liquiditeitscreatie via het korte en lange bedrijf der bank- en giro-instellingen luidt derhalve het antwoord: slechts ten dele.

Binnenlandse liquiditeitsmassa

Dan resteert nog de vraag of de totale aanwas van de binnenlandse liquiditeitsmassa langs die weg wel beperkt had *moeten* worden. Voor zover men aldus inderdaad een verkrapting van de liquiditeitspositie van het publiek (d.w.z. het niet-geldscheppende deel van de volkshuishouding) had kunnen bereiken, mag worden aangenomen dat dit — onder de veronderstelling dat deze liquiditeitspositie niet zo ruim was dat ontpotting oftewel activering van liquiditeiten geen enkel probleem zou hebben opgeleverd — geleid zou hebben tot een beperking van de nominale effectieve vraag. Het is echter niet onwaarschijnlijk dat deze waardevermindering der bestedingen voor een belangrijk deel zou hebben bestaan uit een volumecomponent en slechts voor het resterende gedeelte uit een prijscomponent. Een dergelijke langs monetaire weg afgedwongen bestedingsbeperking zou dus slechts gedeeltelijk hebben geleid tot het beoogde resultaat van een minder sterke prijsstijging en voor het overige tot het ongewenste gevolg van een kleiner bestedingsvolume, een geringere produktiegroei en een lager werkgelegenheidsniveau. In dit verband zij ook verwezen naar de *Macro Economische Verkenning 1973*, waarin de verwachte gevolgen van een verkrapting der binnenlandse liquiditeitsposities zijn geschetst met daarbij nog de aantekening, dat „blijkens de gepresenteerde effecten een dergelijk op verkrapting gericht monetair beleid moeilijk te effectueren” is 6).

Sociaal-economische doelstellingen

Een eventueel minder grote aanwas van de binnenlandse liquiditeitsmassa zou dus slechts ten dele hebben geleid tot een afremming van de prijsinflatie en daarnaast gepaard zijn gegaan met een aantasting van produktie en investeringen, werkgelegenheid en economische groei. In dit verband zij erop gewezen dat tot de doelstellingen van de sociaal-economische politiek in Nederland doorgaans niet alleen de prijsstabiliteit wordt gerekend, maar ook o.a. de volledige werkgelegenheid en de optimale economische groei. Tevens zij eraan herinnerd dat de Bank niet alleen tot taak heeft de waarde van de gulden zoveel mogelijk te stabiliseren, maar ook en vooral deze zodanig te reguleren als voor 's lands

sinds 1917

sinds 1917

STENOGRAFENBUREAU

W. STEMMER & Zn. B.V.

Schiebroekseweg 22-24, telefoon (010) 22 38 66
postbus 35007, Rotterdam

vervaardigt o.a. de officiële gemeenteraadsverslagen van Arnhem, Baarn, Best, Breda, Dordrecht, Eindhoven, Groningen, Haarlem, Haarlemmermeer, 's-Hertogenbosch, Hilversum, Maastricht, Rheden, Rotterdam, Tilburg en Veldhoven.

Wij leveren ook :

notulen van directie- en aandeelhoudersvergaderingen

De jarenlange gedegen ervaring van ons bureau, toepassing van moderne geluidsopnametechniek en vooral onze eerste-klas medewerkers garanderen snel en accuraat werk, uitgevoerd op uiterst betrouwbare en discrete wijze.

I.M.

welvaart het meest dienstig is. Op de vraag of de totale aanwas van de binnenlandse liquiditeitsmassa in Nederland in 1972 gereduceerd had *moeten* worden door een beperking van de liquiditeitscreatie via het korte en lange bedrijf der bank- en giro-instellingen luidt derhalve het antwoord: dat hangt af van de keuze die men wil maken ten aanzien van de verwezenlijking der verschillende beleidsdoelstellingen.

In ieder geval komt het mij voor dat in de gegeven situatie van werkloosheid én loon- en prijsinflatie (de roemruchte stagflatie) het laatstgenoemde euvel beter bestreden kon worden door een loon- en prijspolitiek dan door de monetaire politiek. Deze laatste zou onder dergelijke omstandigheden slechts een begeleidende taak toegewezen moeten krijgen, namelijk het realiseren van de monetaire voorwaarden voor een optimale effectiviteit van de loon- en prijspolitiek. Het is dan ook volkomen begrijpelijk dat de monetaire politiek in de gegeven omstandigheden werd gericht op een bewaking van de nationale liquiditeitsquote om te voorkomen dat de omvangrijke liquiditeitstoevoer uit het buitenland „tot een liquiditeitsverruiming van betekenis bij banken en publiek zou leiden, omdat dit een voortduren van de sterke inflatoire ontwikkeling zou vergemakkelijken en de effectiviteit van restrictieve monetaire maatregelen, in geval van een hernieuwde noodzaak tot afremming van de conjunctuur, zou verminderen” 7).

Het zal thans duidelijk zijn dat ik niet kan instemmen met de bedekte kritiek van Korteweg op het monetaire beleid van de Bank in 1972. Wel kan ik mij verenigen met diens slotbetoog, waarin hij stelt er slechts voor te willen pleiten „dat voorkomen wordt dat de groei van de liquiditeitsmassa steeds verder uitgaat boven de produktiegroei, alsmede dat geleidelijk getracht wordt de groei van beide grootheden dichter bij elkaar te brengen”. Ook ben ik het met hem eens dat in een zo open economie als de onze de liquiditeitsmassa beter beheerst kan worden „in het actuele geval van door de markt bepaalde wisselkoersen” (en strengere deviezenbeperkingen).

Tenslotte zou ik er nog aan willen herinneren dat de gedachte om de aanwas van de binnenlandse liquiditeitsmassa in verband te brengen met de reële groei van het nationale produkt, voor de Bank geenszins een onbekende noviteit vormt. Integendeel, haar jaarverslagen bevatten reeds in het tijdperk-Holtrop de norm dat, bij onveranderde liquiditeitsvoorkeur, de binnenlandse liquiditeitscreatie beperkt zou moeten blijven tot (de voorziening in de toeneming der liquiditeitsbehoefte die voortvloeit uit) de reële groei van het nationale produkt en dat de prijsinflatie gefinancierd zou moeten worden uit liquiditeitsactivering en/of liquiditeitstoevoer uit het buitenland.

A. M. Dierick

6) *Macro Economische Verkenning 1973*, blz. 99 en 100.

7) Jaarverslag DNB over 1972, blz. 71.

Inflatie, monetaire analyse en monetaire politiek

PROF. DR. P. KORTEWEG

Het commentaar van Drs. A. M. Dierick — adjunct-chef van de Studiedienst van De Nederlandsche Bank — op mijn bespreking van het Jaarverslag 1972 van de Bank 1) vormt een welkome aanleiding om een aantal monetaire aspecten rondom het probleem van de prijsinflatie nog eens op een rij te zetten. Daarmee zij dan tevens Dierick van replek gediend.

Mijn commentaar op het Jaarverslag 1972 kwam neer op de volgende drie punten.

- Gedurende de laatste jaren gaat de groeivoet van de liquiditeitenmassa steeds verder uit boven de groeivoet van de produktie. Het betreffende excès bedroeg 7,9% in 1972 tegen 4,3% in 1971 2). Deze ontwikkeling was het gevolg van overmatige liquiditeitscreatie via het korte en lange bedrijf van het geldscheppend bankwezen. De verantwoordelijkheid voor deze ontwikkeling ligt bij De Nederlandsche Bank.
- In de toekomst dient een verder uitlopen van de groei van de liquiditeitenmassa boven de groei van de produktie te worden voorkomen. De Nederlandsche Bank moet daartoe de groei van liquiditeitenmassa en produktie *geleidelijk* naar elkaar toebrengen. Een *scherpe* terugbuiging op *korte termijn* van de groei van de liquiditeitenmassa tot de groei van de produktie dient achterwege te blijven vanwege de gevolgen ervan voor produktie en werkgelegenheid.
- Door de groei van de liquiditeitenmassa af te stemmen op de produktiegroei levert De Nederlandsche Bank een eigen bijdrage aan de inflatiebestrijding 3).

Dierick geeft toe dat het eerstgenoemde punt niet kan worden ontkend. Ook kan hij zich verenigen met het gestelde in punt twee. Afgezien van de instemming evenwel is voor Dierick de belangrijkste vraag „of de *totale* aanwas van de binnenlandse liquiditeitenmassa geringer had *kunnen* en *moeten* zijn”. Ten aanzien van het derde punt meent Dierick dat de huidige inflatie beter bestreden kan worden door een inkomenspolitiek dan door de monetaire politiek.

Is de liquiditeitenmassa te beheersen?

Laten we eerst de vraag bezien of de liquiditeitenmassa te beheersen is. Volgens Dierick is de liquiditeitenmassa slechts ten dele beheersbaar en wel, omdat een beperking van de liquiditeitscreatie via het korte en lange bedrijf van het geldscheppende bankwezen „althans ten dele ongedaan zou zijn gemaakt door een grotere liquiditeitstoevoer uit het buitenland en/of door een kleinere liquiditeitsvernietiging door de overheid”.

Ik kan mij geheel verenigen met deze opvatting van Dierick. De liquiditeitenmassa is beheersbaar, zij het slechts ten dele omdat er substitutiemechanismen werkzaam zijn. We moeten evenwel goed zien dat het effect van de werking

van deze substitutiemechanismen slechts onder bepaalde voorwaarden optreedt. Deze voorwaarden zijn nauw verbonden met het beleidskader waarbinnen de Nederlandse monetaire autoriteiten hun politiek voeren en hun doelen nastreven.

Laten we eerst de substitutie via het buitenland bezien. In een kleine en zeer open economie, die gekenmerkt wordt door *vaste wisselkoersen* en door een *perfecte mobiliteit* van het kapitaalverkeer, is het renteniveau een door het buitenland bepaalde, dus exogene, variabele. Gegeven dit renteniveau leidt elk verschil tussen de gewenste en de aanwezige liquiditeitenmassa tot kapitaalstromen ter grootte van dat verschil. Een restrictieve politiek, bijv. een politiek die een vraagoverschot naar liquiditeiten tot gevolg heeft, leidt in het hierbedoelde geval tot een netto-kapitaalimport ter grootte van het vraagoverschot. Monetaire politiek wordt dan volledig gefrustreerd door compenserende kapitaalstromen.

In dit verband zijn evenwel twee zaken heel duidelijk. Allereerst is nergens ter wereld, ook niet in Nederland, aan de voorwaarde van perfecte kapitaalmobiliteit voldaan. Ten aanzien van het kapitaalverkeer bestaan vele beperkingen. Voorts zijn nergens oneindige rente-elasticiteiten m.b.t. het kapitaalverkeer gevonden, noch ook een volledige neutralisatie van de korte-termijn-effecten van monetaire politiek 4). Ten tweede, perfecte dan wel minder perfecte mobiliteit van

1) Zie *ESB*, 9 mei 1973, blz. 400/402.

2) Dierick veronderstelt terecht dat ik de groei van de liquiditeitenmassa heb vergeleken met die van de volumestijging van het netto nationale *inkomen* in 1972 t.o.v. 1971. Door een type-fout is het betreffende excès voor 1971 vermeld als 4,3% i.p.v. als 5,3%. In dit commentaar zal ik me, ter voorkoming van misverstand, conformeren aan het gebruik van de Bank om de groei van de liquiditeitenmassa te vergelijken met de reële groei van het nationale *produkt* in de loop van het jaar.

3) In mijn bespreking van het Jaarverslag 1972 heb ik niet — zoals Dierick zegt — een monetaristische *verklaring* van de inflatie gegeven in de zin dat deze de enige verklaring is die voor mij bestaat. Er zijn naast de monetaristische verklaringwijze andere al dan niet prijstheoretisch verdedigbare inflatieverklaringen denkbaar en gangbaar. Ik heb alleen op de monetaristische *component* van de inflatie gewezen omdat ik meen dat deze aansluit op de verantwoordelijkheden van De Nederlandsche Bank en omdat ik meen dat deze in belangrijke mate de *acceleratie* van de prijsinflatie van de afgelopen jaren verklaart. Deze acceleratie was over 1972 niet toe te schrijven aan acceleratie van kostencomponenten zoals belastingen en sociale verzekeringen, arbeidskosten per eenheid produkt en invoerprijspeil.

4) Zie hiervoor W. H. Branson en R. D. Hill, *Capital movements in the OECD-area*, *OECD Economic Outlook*, occasional studies, December 1971; P. Korteweg, *The supply and controllability of money in an open economy — the Dutch experience 1953-1971*, paper presented at the Fourth Konstanzer Seminar on Monetary Theory and Policy, juni 1973; P. Kouri en M. G. Porter, *Portfolio equilibrium and international capital flows*, ongepubliceerd, (IMF), 1973; J. Koning, *Kapitaalverkeer met het buitenland — een empirisch onderzoek naar het beleggingsgedrag van de ondernemingspensioenfondsen*, nota KV 7301, De Nederlandsche Bank, april 1973.

het kapitaalverkeer leidt *slechts dan* tot onbeheersbaarheid van de liquiditeitenmassa indien en zolang we *vaste* wisselkoersen wensen te handhaven. Bij werkelijk door de markt bepaalde wisselkoersen is de liquiditeitenmassa wel degelijk beheersbaar, ongeacht de graad van kapitaalmobiliteit. Hiermede is ook Dierick het eens.

Nu is het systeem van vaste wisselkoersen geen mysterieus verschijnsel dat zonder ons over ons komt. Bij de keuze ervan spelen we zelf een hoofdrol. Indien we een systeem van vaste wisselkoersen verkiezen zij dat zo. We moeten dan evenwel niet beweren dat de liquiditeitenmassa onvolledig beheersbaar is, maar integendeel dat we hem slechts onvolledig *wensen* te beheersen.

Laten we vervolgens bezien onder welke voorwaarden de onvolledige beheersbaarheid van de liquiditeitenmassa resulteert uit een compenserend overheidsgedrag m.b.t. de creatie van liquiditeiten. Ter verduidelijking van de redenering veronderstellen we nu een gesloten economie. Laten we verder aannemen dat we te maken hebben met een groeiende economie en met een daarbij behorende groei van de liquiditeitsbehoefte. Stel nu, dat de centrale bank de groei van de liquiditeitenmassa om enige reden wenst af te remmen door het bankwezen te nopen minder krediet aan overheid en publiek te verlenen. Volgens Dierick zal het publiek daarop zijn toevlucht nemen tot de kapitaalmarkt. De overheid komt dan behalve bij het bankwezen ook op de kapitaalmarkt in de klem. Bij *ongewijzigd beleid* moet ze dan overgaan tot een grotere liquiditeitscreatie of tot minder liquiditeitsvernietiging, hetgeen het effect van de restrictieve politiek van de centrale bank ten dele teniet doet. Ook deze redenering berust weer op een aantal voorwaarden. Het grotere beroep op de kapitaalmarkt van het publiek ten gevolge van de restrictieve politiek van de centrale bank drukt de overheid *alleen dan* van de kapitaalmarkt als ze de aldaar vereiste hogere rente niet *wenst* te betalen, of als aangenomen moet worden dat het aanbod op de kapitaalmarkt niet positief reageert op de rentestand, of als aangenomen wordt, dat het beroep op de kapitaalmarkt van het publiek niet negatief reageert op de rentestijging. Maar belangrijker nog: voor zover de overheid uit de kapitaalmarkt gedrukt wordt, leidt dit alleen dan tot een compenserende liquiditeitscreatie van overheidswege, indien de overheid haar financieringstekort niet *kan* of niet *wenst* aan (te) passen aan de financieringsmogelijkheden 5).

De conclusie uit het bovenstaande is, dat de liquiditeitenmassa in een open economie in principe beheersbaar is. Voor zover de beheersbaarheid onvolledig is, kan dat met name worden toegeschreven aan het feit dat we de liquiditeitenmassa niet volledig *wensen* te beheersen. Deze „onwil” uit zich o.a. in de keuze van de monetaire autoriteiten voor relatief vaste wisselkoersen en in het eventueel niet afstemmen door de overheid van haar financieringstekort en haar liquiditeitscreatie op de discrepantie tussen de toename van de liquiditeitenmassa uit anderen hoofde en de toename van de liquiditeitenmassa in verband met de groei van het nationale produkt 6).

Moet de liquiditeitenmassa worden beheerst?

De liquiditeitenmassa kan worden beheerst als men dat wenst, maar is het ook wenselijk haar te beheersen? Dierick heeft volkomen gelijk als hij stelt dat het antwoord op deze vraag afhangt „van de keuze die men wil maken ten aanzien van de verwezenlijking der verschillende beleidsdoelstellingen”. Wat kan namelijk het geval zijn? Een verkrapping van de liquiditeitspositie van het publiek zou, gegeven een min of meer constante liquiditeitsquote, leiden tot een beperking van de nominale effectieve vraag. „Het is echter niet onwaarschijnlijk”, aldus Dierick, „dat deze waardevermindering der bestedingen voor een belangrijk deel zou hebben bestaan uit een volumecomponent en slechts voor het resterende deel uit een prijscomponent”.

In andere woorden: men kan inflatie niet bestrijden zonder stagnatie te veroorzaken. Inflatie brengt maatschappelijke kosten met zich mede, de bestrijding van inflatie evenzo. De vraag is dan wat men liever wil: inflatie of werkloosheid en stagnatie. Dit keuzeprobleem is van politieke aard. Het is evenwel de vraag of inflatiebestrijding en de overige doelstellingen van het economische en monetaire beleid van een zelfde orde zijn. Het is voorts de vraag in hoeverre inflatiebestrijding via beheersing van de liquiditeitenmassa tot stagnatie en werkloosheid zal leiden.

De vraag of de verschillende doelstellingen van de economische en monetaire politiek behalve van een verschillend (politiek) gewicht ook van een ongelijke orde zijn, is moeilijk te beantwoorden. Het gaat daarbij ook niet zozeer om wat schrijver dezes vindt, maar om wat de monetaire autoriteit vindt. Wanneer men in het jaarverslag 1972 het Verslag van de President leest, krijgt men de indruk dat Dr. Zijlstra inflatiebestrijding een voorwaarde vindt voor het bereiken van de andere economisch-politieke doelen. „De inflatie”, aldus Zijlstra, „zoals wij die nu beleven, leidt tot onbestuurbaarheid en ontwrichting in staat en maatschappij”. En verder: „Het is een ernstige misvatting te menen dat men bij het bereiken van de gewenste doelstellingen indifferent kan zijn ten aanzien van de mate van inflatie. De huidige inflatiegraad brengt elk redelijk beleidsdoel en het op behoorlijke wijze bereiken ervan in wezenlijk gevaar” 7). Aldus ontstaat de indruk dat de President inflatiebestrijding van een hogere orde vindt dan bijv. werkloosheidsbestrijding, of liever: het ene voorwaarde vindt voor het andere.

Vervolgens komt de vraag aan de orde, in hoeverre restrictieve monetaire maatregelen ter bestrijding van inflatie tot volume-aanpassingen enerzijds en tot prijsaanpassingen anderzijds leiden. Het is goed bij de beantwoording van deze vraag twee vormen van restrictieve monetaire politiek te onderscheiden.

Eén vorm van restrictieve politiek is: te *voorkomen* dat de groeivoet van de liquiditeitenmassa steeds verder toeneemt c.q. uitgaat boven de produktiestijging. In dat geval tracht men de groeivoet van de liquiditeitenmassa op een adequaat niveau te *stabiliseren*. Van een dergelijke politiek kan moeilijk worden verwacht dat ze leidt tot stagnatie en werkloosheid. Ik neem althans niet aan dat Dierick zou willen verdedigen dat om *teruggang* in produktie en werkgelegenheid te voorkomen de liquiditeitenmassa *steeds sneller* dient te groeien.

Een andere vorm van restrictieve monetaire politiek is: de groeivoet van de liquiditeitenmassa *terug te draaien* tot lagere niveaus, die beter in overeenstemming zijn met de produktiegroei. Ik heb de indruk dat Dierick hier in zijn commentaar op doelt 8). Nu is het gemakkelijk toegegeven dat een terugbuiging van de groei der liquiditeitenmassa consequenties kan hebben voor produktie en werkgelegenheid indien daardoor het werkelijke inflatiepeil beneden het verwachte wordt gedrukt. Daarvoor zij verwezen naar

5) Gezien het historisch verloop van het financieringstekort op zich en ten opzichte van de jaarlijks begrote budgettekorten is er geen grond te veronderstellen dat de overheid haar financieringstekort niet kan aanpassen.

6) Ten dele zal de omstandigheid, dat de liquiditeitenmassa onvolledig beheersbaar is ook zijn toe te schrijven aan het feit dat de *techniek* van het beheersen onvolmaakt is. Zie daarvoor o.a.: Board of Governors of the Federal Reserve System, *Open market policies and operating procedures*, Staff Study, juli 1972, en Federal Reserve Bank of Boston, *Controlling Monetary Aggregates II: The implementation*, september 1972.

7) Zie jaarverslag 1972, blz. 16/18.

8) Dit blijkt ook uit zijn verwijzing naar blz. 99/100 van de *Macro Economische Verkenning 1973*, waar de effecten van een verkrapping van de liquiditeitspositie van de economie worden nagegaan. Deze verkrapping staat gelijk aan een procentuele daling van de liquiditeitsquote. In een groeiende economie kan deze quote alleen dalen als de groei van de liquiditeitenmassa wordt verminderd.

punt twee aan het begin van dit naschrift. Het gaat er evenwel om hoe ernstig de stagnatie-effecten zullen zijn en of er enige steun te vinden is voor Diericks mening dat een verkrapping van de liquiditeitspositie welke leidt tot een „waardevermindering van de bestedingen voor een *belangrijk* deel zal bestaan uit een volumecomponent en *slechts* voor het resterende deel uit een prijscomponent” (curs. P.K.). Op dit punt wil ik met enige indicatieve opmerkingen volstaan.

Allereerst zal het stagnatie-effect van restrictieve monetaire politiek voornamelijk op korte termijn optreden. Op lange termijn zal monetaire politiek in hoofdzaak de prijscomponent en veel minder de volumecomponent van het nationale inkomen beïnvloeden. Dit geldt met name ingeval de mobiliteit van het handels- en betalingsverkeer met het buitenland minder perfect is en/of ingeval van een systeem van door de markt bepaalde wisselkoersen 9).

Ten tweede zal het stagnatie-effect kleiner zijn naarmate men zich meer tijd gunt bij het terugdraaien van de groei-voeten van liquiditeitsmassa en prijspeil.

Ten derde leert inspectie van tabel 4.3 van het Jaarverslag 1972 aangaande de monetaire impulsen *niet*, dat de waardevermindering van de bestedingen volgend op een monetaire verkrapping hoofdzakelijk in het volume en minder in de prijzen tot uiting komt. Integendeel, over de enige jaren waarin de groei-voet van de liquiditeitsmassa na een periode van voortdurende stijging plotseling *sterk* terugliep *zonder* dat er een versnelling optrad in de daling van de liquiditeitsquote, nl. de jaren 1965 en 1966, komt het volgende beeld naar voren:

Mutatie in:	Over 1965	Over 1966	Gemiddeld over beide jaren
• groei-voet liquiditeitsmassa	- 1,9%	- 2,6%	- 2,3%
• activering	- 3,9%	+ 0,2%	- 1,9%
• groei-voet nationaal inkomen	- 4,5%	- 2,7%	- 3,6%
• produktiestijging	- 1,5%	- 2,0%	- 1,8%
• prijsstijging	- 2,8%	- 0,5%	- 1,7%

Gemiddeld over de beide jaren bezien lijkt daarmee de daling van de groei-voet van het nationale inkomen ongeveer gelijkelijk te zijn verdeeld over de volumecomponent en de prijscomponent.

Ten vierde zijn er de regressieberekeningen van Dr. Holtrop, die geënt zijn op het monetaire model van De Nederlandsche Bank. Zijn berekeningen geven aan dat de samenhang tussen liquiditeitscreatie en prijsniveau vele malen sterker en signifikanter is dan de samenhang tussen liquiditeitscreatie en reële productie 10).

De bestrijding van inflatie

Een laatste opmerking geldt Diericks opvatting dat in de gegeven situatie van werkloosheid én inflatie de inflatiebestrijding beter kan plaatsvinden door loon- en prijspolitiek dan door monetaire politiek. In deze opvatting wordt het bestaan van stagflatie gezien als bewijs voor de stelling dat de oorzaken van de inflatie aan de aanbodkant van de economie liggen („cost-push“-inflatie). De bestrijding van de inflatie moet zich in deze visie concentreren op het drukken van kostenstijgingen, met name van autonome loonstijgingen. Inflatiebestrijding is hier een zaak van inkomenspolitiek. Nu kan een inkomenspolitiek om vele redenen gevoerd worden, maar volgens ondergetekende beter niet ter bestrijding van een algemene stijging van de prijzen.

Deze opvatting is gebaseerd op een theoretisch en een empirisch argument. Het theoretische argument zal hier niet verder worden uitgediept, maar komt erop neer dat de theorie van de „cost-push“-inflatie, waarop de aanbeveling van een inkomenspolitiek berust, prijstheoretisch gezien minder geslaagd is.

Prijstheoretisch gezien is inflatie een voortdurende verslechtering van de ruilverhouding tussen geld (of liquiditeiten) en niet-financiële objecten. Prijstheoretisch zijn al die inflatieverklaringen niet acceptabel volgens welke de verslechtering van de bedoelde ruilverhouding losstaat van vraag- en aanbodverhoudingen en dus van de marktsituatie met betrekking tot geld en niet-financiële objecten. De theorie van de kosteninflatie nu gaat uit van *autonome* (loon-) kostenstijgingen, welke los staan van marktverhoudingen en van (eerdere) ontwikkelingen aan de vraagzijde van de economie.

Voorts is er niets in het optreden van stagflatie dat niet verklaard kan worden met een gemoderniseerde „demand-pull“-theorie van de inflatie, waarin fiscale, reële, monetaire en buitenlandse impulsen een rol spelen die prijstheoretisch wel verdedigbaar is. Daartoe dient in de traditionele prijstheorie behalve de rol van prijsverwachtingen ook expliciet en systematisch de werking van aanpassings- en informatiekosten te worden geïncorporeerd. De werking van deze kosten impliceert dat het teken van de prijsverandering niet afhangt van het teken van het *lopende* vraagoverschot in de economie. Een aanbodoverschot is m.a.w. verenigbaar met prijsstijgingen en een vraagoverschot met prijsdalingen. De werking van de genoemde kosten impliceert tevens dat de ontwikkelingen aan de aanbodkant van de economie niet los staan van eerdere ontwikkelingen aan de vraagzijde 11).

Het empirische argument is gebaseerd op de resultaten van uitvoerige econometrische onderzoeken ter zake, die althans voor het Verenigd Koninkrijk geen spoor van bewijs opleverden voor de stelling dat inkomenspolitiek in het verleden de inflatievoet op enigerlei wijze heeft beïnvloed 12).

Conclusie

In een economie met vaste wisselkoersen en met een uitgebreid pakket aan internationaal verhandelbare goederen, diensten, produktiefactoren en financiële activa, is er op lange termijn amper ruimte om optredende inflatie te

9) In een relatief kleine economie met vaste wisselkoersen en met een uitgebreid pakket aan internationaal verhandelbare goederen en diensten of met een perfect mobiel kapitaalverkeer wordt het prijspeil op den duur bepaald door dat van het buitenland, terwijl het verloop van de binnenlandse liquiditeitsmassa wordt bepaald door de ontwikkeling van de internationale monetaire reserves. In een dergelijke situatie is, zoals we reeds stelden, de binnenlandse liquiditeitsmassa niet beheersbaar door binnenlandse monetaire politiek. Deze resulteert in dat geval slechts in een mutatie van het betalingsbalanssaldo en in een reallocatie van de liquiditeitsmassa over de binnenlandse en buitenlandse bronnen ervan. Zie in dit verband bijv. M. Parkin, *Inflation, the balance of payments, domestic credit expansion, and exchange rate adjustment*, Research paper 7211, University of Manchester, 1972.

10) Zie M. W. Holtrop, *Over de doeltreffendheid van monetaire politiek: Nederlandse ervaringen 1954-1969*, Amsterdam, 1971, blz. 168, vergelijkingen 4 en 5.

11) De hier geformuleerde opvattingen over inflatie zullen nader worden uiteengezet in een boek over inflatie dat momenteel wordt voorbereid door K. Brunner, A. H. Meltzer, M. Fratianni, Brian Griffiths, M. Neumann, J. Myhrman en ondergetekende. Dit boek zal de resultaten bevatten van theoretische en empirische onderzoeken naar de relevantie van bestaande inflatietheorieën voor de verklaring van de inflatie in Engeland, Italië, Duitsland, Zweden en Nederland sinds 1950. Voor een goed begrip is het wellicht gewenst te stellen dat de in de tekst bedoelde prijstheoretische verklaring van de inflatie betrekking heeft op prijsstijgingen die niet het gevolg zijn van belastingmaatregelen zoals wijzigingen in indirecte belastingen e.d. Voorts geldt voor een open economie vanzelfsprekend, dat wijzigingen in het invoerprijspeil een autonome kostenmutatie betekenen, welke langs de aanbodkant de inflatievoet beïnvloedt.

12) Zie M. Parkin, M. T. Sumner en R. A. Jones, A survey of the econometric evidence on the effects of incomes policy on the rate of inflation, in: M. Parkin en M. T. Sumner (eds.), *Incomes policy and inflation*, Manchester, 1973. Zie voorts: L. Ulman en J. Flanagan, *Wage restraint: a study of incomes policies in Western Europe*, Berkely, 1971, en J. Burton, *Wage inflation*, par. 7, Londen, 1972.

De behoefte aan woningen in de Nederlandse Antillen

MR. P. P. C. H. VAN DE VOORT*

Dit artikel heeft als doel enig inzicht te verschaffen in de omvang van de behoefte aan woningen in de Nederlandse Antillen. De cijfers zijn ontleend aan de publikaties van het Bureau voor de Statistiek. De cijfers van de volkstelling 1972 zijn nog niet beschikbaar. De cijfers t.a.v. de woningbehoefte op Curaçao, vermeld in *Economische Notities 1972* kwamen mij pas onder ogen nadat het manuscript gereed was.

Het is onjuist ons de Antillen voor te stellen als een aaneengesloten gebied; het totale oppervlak van alle zes eilanden bedraagt 996 km² (ongeveer 1/3 van de provincie Noord-Holland), doch de Bovenwinden en Benedenwinden liggen zo iets van 900 km van elkaar verwijderd en de afstand tussen de uiterste westpunt van Aruba en de uiterste oostpunt van Bonaire bedraagt 210 km. Het is dan ook vanzelfsprekend dat de woningbehoefte per eiland berekend moet worden. Van de totale oppervlakte neemt Curaçao 45%, Bonaire 29%, Aruba 19% (de Benedenwinden samen 93%), Sint Maarten 4%, St. Eustatius 2% en Saba 1% in beslag.

Het verschil tussen Aruba en Curaçao qua aard van de bevolking is te vergelijken met het verschil tussen de Belg en de Nederlander; dat tussen Boven- en Benedenwinden met dat tussen Engeland en Amerika; overdreven wellicht, maar goed om in gedachten te houden.

Bezien we allereerst de Antillen als geheel met behulp van de cijfers van de volkstelling 1960 dan vinden wij dat in 1960 de Nederlandse Antillen 192.538 inwoners telden, met in totaal 38.365 woningen; het aantal inwoners per woning beliep aldus in 1960: 5,02 (Nederland in 1958: 4,11). Tabel 1 geeft de verdeling van de woningvoorraad over de eilanden.

* De auteur is advocaat op Aruba.

bestrijden, niet met een monetaire politiek en niet met een inkomenspolitiek.

Op de lange duur is inflatie alleen te voorkomen en te bestrijden door over te gaan op een systeem van door de markt bepaalde wisselkoersen en door de groeivoet van de liquiditeitsmassa zoveel mogelijk te stabiliseren en af te stemmen op de groeivoet van de produktie bij volledige bezetting. Er is analytisch en historisch gezien weinig reden om veel heil te verwachten van een inkomenspolitiek ter bestrijding van de inflatie.

Op korte termijn impliceert inflatiebestrijding het optreden van werkloosheid en stagnatie. De omvang van deze maatschappelijke kosten is geringer naarmate men zich bij het terugdraaien van de inflatievoet meer tijd gunt. Eén ding staat evenwel vast: het bestrijden van inflatie heeft zijn prijs.

P. Korteweg

Tabel 1. Verdeling van de woningvoorraad over de eilanden 1960.

Eiland	Inwoners	%	Woningen	%	Inw./Woning
Curaçao	125.094	65	24.138	63	5,18
Aruba	56.910	30	11.581	30	4,91
Bonaire	5.812	3	1.302	3	4,46
St. Maarten	2.728	1	756	2	3,61
St. Eustatius	1.014	0,5	294	1	3,45
Saba	980	0,5	294	1	3,33
Ned. Antillen	192.538		38.365		5,02

Uit deze tabel blijkt dat er t.a.v. de woningbouw nogal wat verschillen bestaan tussen de eilanden onderling. Dit blijkt ook uit de vergelijking van de toename van de bevolking en van de nieuwbouw: in Curaçao bedraagt over de periode 1960-1971 de toename van de bevolking en de nieuwbouw resp. 19% en 12%. Op Aruba zijn deze cijfers resp. 7% en 13%.

Het lijkt verstandig, voor een (ruwe) berekening van de woningbehoefte een afzonderlijke berekening, zoveel mogelijk naar de verschillende eilanden, op te stellen.

Woningbehoefte berekend per eiland en per inkomensklasse

Curaçao

Tabel 2. Woningvoorraad op Curaçao van 1960-1971

	1960	1971
Aantal inwoners	125.094	149.091
Woningvoorraad	24.138	27.086
Nieuwbouw	2.948	—
Aantal inw./woning	5,18	5,5

Uit tabel 2 blijkt dat op basis van 5 inwoners per woning en met 5% vervanging, de behoefte aan nieuwe woningen als volgt kan worden berekend.

Streefgetal: 149.091 : 5	29.818 woningen
Vervanging oud door nieuw	
0,05 x 24.138 =	+ 1.207 „
	31.025 „
Woningvoorraad	27.086 „
Woningbehoefte	3.939 „

Aruba

Tabel 3. Woningvoorraad op Aruba van 1960-1971

	1960	1971
Aantal inwoners	56.910	60.811
Nieuwbouw	—	1.563
Woningvoorraad	11.581	13.144
Aantal inw./woning	4,91	4,63

Op dezelfde wijze kan met behulp van tabel 3 berekend worden dat de woningbehoefte op Aruba in 1971 1.511 woningen is. Hierbij is ervan uitgegaan dat het optimum aantal inwoners per woning 4,25 is en de vervanging 3% (op Aruba is in het verleden relatief meer gebouwd dan op Curaçao).

Sint Maarten

Uit de volkstelling 1966 blijkt dat er in 1960 3.921 inwoners en 934 woningen waren; dus 4,2 inwoners per woning; in 1971 waren er volgens het Bevolkingsregister 7.778 inwoners. Het aantal woningen is niet bekend. Uitgaande van het cijfer 4,2 zijn er 1.852 woningen nodig. Gezien de explosieve groei van dit eiland wordt de behoefte in 1971 op 750 woningen geschat.

Bonaire

De bevolkingstoename op Bonaire bedroeg per 31 december 1971 8.212-5.812 is 2.400 personen. Cijfers omtrent de nieuwbouw zijn niet bekend. Aangenomen wordt een behoefte van 250 woningen.

Conclusie

De totale woningbehoefte is op:

Curaçao	3.939 woningen
Aruba	1.511 „
Sint Maarten	750 „
Bonaire	250 „
Totaal	6.450 woningen

Na de onlusten op 30 mei 1969 op Curaçao heeft *De Groene Amsterdammer* — m.i. terecht, doch te ongenueanceerd, maar dat is een ander chapiter — enkele cijfers gepubliceerd over de inkomensverdeling in de Nederlandse Antillen. Wat *De Groene Amsterdammer* niet vermeldde, was het feit dat de Antilliaan gehecht is aan een eigen huis. Wie over Aruba rijdt, staat verbaasd over de variëteit en de kwaliteit van de woningen, veelal op plaatsen waar men ze in het geheel niet zou vermoeden. Het ter beschikking stellen van een eigen woning aan de Antilliaan met behulp van langlopend krediet is de eenvoudigste en beste ontwikkelingshulp die Nederland de Antillen kan bieden. Aldus wordt het zelfrespect gestimuleerd en wordt vooral op Curaçao getto-vorming voorkomen.

Toch is het echter van belang te kunnen schatten welk bedrag „verwoond” wordt naar de verschillende inkomensklassen, omdat dit bedrag bepalend is voor de woningmarkt. Ten einde te berekenen welk type woning dient te worden gebouwd staan in tabel 4 enkele cijfers over de inkomensverdeling.

Tabel 4. Inkomensverdeling 1965 (belastbaar inkomen)

Inkomen beneden	Aantal	%	Totaal inkomen in NA fl.	%	Gemiddeld inkomen NA fl. per jaar
6.000 per jaar	20.499	57	78.546.000	28,3	3.833
9.000 per jaar	6.637	18,5	48.228.000	17,3	7.270
15.000 per jaar	5.531	15,4	64.223.000	23,1	11.610
20.000 per jaar	1.693	4,7	29.257.000	10,5	17.281
Totaal	34.360	95,6	220.254.000	79,2	

Indien we de gemiddelde besteding per bewoning stellen op 20% van het belastbare inkomen, dan is per inkomensklasse te bepalen welk bedrag voor bewoning besteedbaar is (zie tabel 5).

Tabel 5. Voor bewoning besteedbare bedragen

Inkomen beneden	Verwoond bedrag in NA fl.	%	Per belastbaar inkomen per jaar in NA fl.
6.000 per jaar	15.709.000	36	766,60
9.000 per jaar	9.645.600	22	1.454
15.000 per jaar	12.844.600	29	2.322
20.000 per jaar	5.851.400	13	3.456
	44.050.600		

De consumptie van gezinnen bedroeg volgens de *Nationale jaarrekening 1966* NAfl. 327.000.000; „besteedbaar” voor woningbehoefte op basis van bovenstaande berekening ongeveer 13,47%. Budgetberekeningen voor de weging van de prijsindex stellen dat ca. 12,6% van de gezinsconsumptie uit huur bestaat.

Bouwkosten

De bouwkosten van een woning, exclusief de daarbij behorende grond, variëren per kosten van aanneming van 250 tot 350 NAfl. per m² zodat een woning van 80 m² op ongeveer NAfl. 20.000 komt, een woning van 100 m² kost ca. NAfl. 30.000-35.000. De kosten van woningen, gebouwd in eigen beheer liggen naar schatting 20% lager. Het eigen huis ligt de Antilliaan na aan het hart; „eigen” bouw met behulp van vrienden en burens is geen zeldzaamheid.

Ter berekening van de prijsklasse van de te bouwen woningen wordt aangenomen dat personen met een belastbaar inkomen boven NAfl. 20.000 van een goede woning zijn voorzien. Voorts wordt aangenomen dat de prijsklasse bepaald wordt door het totaal besteedbare inkomen van een inkomensgroep. De woningbehoefte per inkomensklasse is vermeld in tabel 6.

Tabel 6. Woningbehoefte naar inkomensklasse

Inkomen lager dan (in NA fl.)	%	Aantal woningen
6.000	36	2.322
9.000	22	1.420
15.000	29	1.870
20.000	13	830
	100	6.450

Volkswoningen

Met de reeds op Aruba, Curaçao en Sint Maarten aangevangen bouw van volkswoningen wordt slechts ten dele voldaan aan de behoefte aan woningen van de laagste inkomensklasse. Het streven van de Antilliaan naar een eigen woning zal zich echter ook hier doen gevoelen. Verondersteld wordt dat door de bouw van volkswoningen (overheidszorg) voorzien wordt in de woningbehoefte van de laagste inkomensklasse.

Eigen woning

Ten einde, gezien de nog immer heersende huurbescherming, de bestaande discrepantie tussen bouwkosten en huurwaarde uit te schakelen is het zinvol verband te leggen tussen de woonoppervlakte en het besteedbare huurbedrag om aldus tot een benadering te komen van het bedrag dat aan bouwkosten kan worden besteed. Naar globale schatting is voor een huurprijs van NAfl. 1.800 per jaar ongeveer 80 m² ruimte „te huur”; de bouwkosten van zulk een huis bedragen ca. NAfl. 20.000. Aldus bestaat een bouwbehoefte ter waarde van NAfl. 130.000.000 (zie tabel 7).

Tabel 7. *Bouwbehoefte in 1971*

Inkomen beneden a)	Huurwaarde a)	Oppervlak	Aantal	Kosten per woning a)	Totale bouwwaarde a)
9.000	1.800	80 m ²	1.420	20.000	28.400.000
15.000	2.400	100 m ²	970	27.000	26.190.000
	3.000	120 m ²	900	36.000	32.500.000
20.000	4.000	150 m ²	838	50.000	41.900.000
a) In NA fl.			4.128	Afgerond:	128.990.000 130.000.000

Economische betekenis van dit bouwprogramma

Het grote probleem van de Antillen is het tekort aan werkgelegenheid; blijkens een publikatie van het Bureau voor de Statistiek (september 1971) bedroeg het aantal werkloze mannen op Aruba 2.370 en op Curaçao 4.391; in totaal 6.761. Van de in tabel 7 berekende totale bouwwaarde van NAfl. 130.000.000 mag een bedrag van 50% of NAfl. 65.000.000 als bestemd voor loon worden berekend. Stelt men (*Statistisch Jaarboek 1970*, blz. 1092) het gemiddelde weekloon op NAfl. 85 per week bij een 40-urige werkweek, dan betekent een loonbedrag van NAfl. 85 per week 764.705 manweken.

Het totale aantal arbeidsplaatsen in de bouwnijverheid bedroeg in 1966 5.146; de geschatte waarde van de gereedgemaakte bouwwerken beliep NAfl. 17.210.000. Stelt men ook hier het verloonde bedrag op 50% of NAfl. 8.605.000, dan wordt, bij 5.146 arbeidsplaatsen een uurloon gevonden van 8.605.000 : 5.146 : 52 : 40 of NAfl. 0,80 per uur. Het aanzienlijke verschil met het hierboven berekende uurloon van NAfl. 2,13 kan worden verklaard uit verschillende factoren, o.a. het „seizoens”-karakter van de bouwnijverheid en het feit dat ongeschoolde krachten werk vinden bij het bouwrijpmaken van grond e.d. Maar dat betekent ook dat het aantal plaatsen groter kan zijn dan hiervoren berekend.

Het is aldus duidelijk dat een „looninjectie” van NAfl. 65.000.000 (30% van de post lonen en salarissen Sector Gezinnen Nationale Rekeningen) een grote economische betekenis voor de Antillen zal hebben; ruw gesteld kan worden gezegd dat de arbeidsreserve als berekend per september 1971 voor ca. 113 weken (764.706 : 6.761) of ca. 2 jaar en 9 weken werk kan vinden. De vraag is hoeveel kapitaal nodig is om een dergelijk bouwprogramma door te voeren; gebrek aan langlopend geld — de bloedarmoede van de economie van de Nederlandse Antillen — is een van de meest kenmerkende trekken van hun economische structuur.

Nationaal inkomen en besteding voor bouw

Blijkens *Encyclopedia Britannica* (ed. 1969, Deel 11, blz. 773) kan de uitgave voor woningbouw gesteld worden op ongeveer 2% van het bruto nationale produkt; voor zich snel ontwikkelende landen op 4%. Bouw van huizen wordt geschat op 12 tot 25% van de nationale kapitaalvorming.

Het bruto nationale produkt van de Nederlandse Antillen wordt berekend op NAfl. 502 mln. in 1968; de kapitaalvorming op NAfl. 40 mln. De spaartegoeden bij de handelsbanken stegen van NAfl. 29.800.000 in 1963 tot NAfl. 93.800.000 in 1971; de termijndeposito's van NAfl. 20.700.000 tot NAfl. 77.000.000. In tabel 8 is aangegeven het bedrag dat de institutionele beleggers in de Nederlandse Antillen bezaten medio 1971.

Tabel 8. *Beleggingen van institutionele beleggers medio 1971 (in NAfl.)*

Belegger	Belegd	Buiten Antillen	In Antillen
Algemeen Pensioenfonds	140.000.000	114.800	25.200.000
Shell	120.000.000	114.000	6.000.000
Lago	23.000.000	11.960	11.040.000
	283.000.000	240.760	42.240.000

Langlopend krediet zal noodzakelijk zijn, wil financiering van het woningbouwprogramma mogelijk zijn. Gedacht is aan financiering zoals in de Verenigde Staten van Noord-Amerika (FHA-programma): hypotheek tot 80% en betaling van rente en aflossing in gelijkblijvende maandelijkse termijnen.

Bij het hiervoren berekende bedrag van NAfl. 130.000.000, als kosten van bouw van „eigen” woningen, een rentevoet van 8%, looptijd van 25 jaar, en 20% eigen geld is, globaal genomen nodig NAfl. 104.000.000 voor langlopende financiering.

De totale rentelast over 25 jaar laat zich becijferen op $0,08 \times (104.000.000) (25 \times 12 + 1) = 104.346.670$

2×12
en de jaarlijkse aflossing en rentebetaling op $104.000.000 + 104.346.670 = \text{NAfl. } 8.333.870$

25
of gemiddeld per nieuw gebouwde eigen woning per maand: $8.333.870 : 4.128 = \text{NAfl. } 168,24$

12
Wel zal bij een lening voor een dergelijke lange termijn een „inflatie”-clausule nodig zijn. Daarin kan worden voorzien door telkenjare het voor rente en aflossing te betalen bedrag met 1,5% (of een ander te berekenen factor) te verhogen; zodanige verhoging werkt voor het gemiddelde per maand te betalen bedrag globaal als volgt:

	maandelijks voor rente en aflossing	bij 1,5%	te betalen
1e jaar	168,24		
2e jaar		2,52	170,76
3e jaar		2,56	173,32
25e jaar	236,78	3,48	240,26

Een dergelijk bedrag in 1998 voor rente en aflossing per maand is gelijk te stellen met de huur van een woning van ca. 130 m² van thans.

De vraag is natuurlijk of de economie van de Nederlandse Antillen een dergelijk bedrag kan opbrengen. De jaren 1960 tot en met 1971 zijn de jaren geweest van aanpassing ten gevolge van de veranderingen in de economische structuur; het aandeel van de olie-industrie in het nationale produkt liep terug van 40% in 1957 tot 27% in 1968; toch was er in die tijd een nieuwbouw van ca. 5.000 woningen minstens (4.461 alleen voor Curaçao en Aruba).

De bouwkosten stellende op 75% van het hiervoren berekende bedrag bouwkosten ter voorziening in de woningbehoefte, nl. 75% van NAfl. 130.000.000 vinden wij een bedrag van NAfl. 97.500.000 of ongeveer NAfl. 19.500 per nieuwgebouwde woning. Dat betekent dat ondanks een absolute economische achteruitgang (het inkomen per hoofd in constante prijzen daalde van NAfl. 2.070 in 1957 tot NAfl. 1.679 in 1967 of met 19%) en een nijpende afwezigheid van langlopend geld toch een aanzienlijke investering (ruw berekend 2% per jaar van het nationaal produkt) plaatsvond.

Daaruit valt af te leiden dat de economie van de Antillen een dergelijk bedrag kan opbrengen als geld beschikbaar wordt gesteld om aan de dan onmiddellijke kapitaalbehoefte te voldoen.

De vraag of de kapitaalmarkt bereid zal zijn een bedrag van NAfl. 104.000.000 te verstrekken op zo lange termijn aan een land zonder andere eigen economische bronnen dan de geografische ligging, het ontwikkelingspeil van de bevolking, en de historische verbondenheid met een Europees land is natuurlijk een geheel andere. Kapitaal zoekt risico's rendement; de politieke ontwikkeling waarvoor de Antillen zich zien gesteld (onafhankelijkheid), verminderen een risico bepaald niet, zeker niet nu de geschiedenis (30 mei 1969) al geleerd heeft dat het proces van de economische herstructurering niet zonder schokken hoeft te verlopen.

Die economische herstructurering (overheidsconsumptie

Boeken nieuws

Dr. A. L. Hempenius: Monopoly with random demand. Universitaire Pers, Rotterdam, 1970, 87 blz., f. 24,50

Dr. Hempenius heeft in zijn studie de gevolgen onderzocht van het introduceren van een stochastische vraagcomponent in het klassieke monopolie-model, waarbij de gevraagde hoeveelheid louter door de monopolistische prijs wordt bepaald. Deze gevolgen reiken van het moeten zoeken naar een nieuwe doelstellingsfunctie tot het moeten aangeven van een fundamenteel anders economisch handelen in situaties die ontstaan door het introduceren van een al of niet prijs-afhankelijke vraagverdeling.

In het eerste hoofdstuk worden, op basis van het klassieke monopolie-model, de te hanteren theoretische begrippen omschreven en in wiskundig verband geplaatst. Een maat voor de individuele monopoliegraad volgens Tinbergen en een in econometrische kringen geliefd geachte „iso-elastische” vraagfunctie rollen er dan bijna automatisch uit. Vervolgens wordt ingegaan op de vraag, of de klassieke doelstelling van de maximale (verwachte) winst ook nog opgaat voor de stochastische situatie. Het antwoord is genuanceerd: bij lineaire functies tussen de winst en het daaruit geputte nut zijn er nog geen problemen, maar zodra de subjectieve afkeur of voorkeur voor onzekerheid („risk”) tot niet-lineairiteit van dergelijke nutsfuncties leidt, zijn er andere criteria nodig.

Het eerste hoofdstuk bevat eveneens enkele vermeldingen van het werk van andere auteurs op het gebied van onzekerheid in economische samenhangen. In hoofdstuk twee voert de auteur de vraag als een niet-negatieve toevalsvariabele in het klassieke monopolie-model in. Er wordt daarna nog slechts over een gemiddelde vraagfunctie gesproken. De basis veronderstelling luidt, dat er bij elke po-

sitieve prijs p een strikt toenemende verdelingsfunctie voor de vraaghoeveelheid q bestaat, en een strikt afnemende gemiddelde vraagfunctie $h(p) = E(q, p)$. De eerstgenoemde functie kan bij elke andere p een andere functie zijn, met betrekking tot alle momenten.

Om iets te kunnen zeggen over de verwachte afzet voor de monopolist-prijszetter, wordt ook het produktievolumen r in de beschouwing betrokken. De verwachte afzet heeft immers niet steeds gelijk te zijn aan dit volume. De verwachte winst is een functie van verwachte afzet en produktiekosten, indien andere denkbare kosten afwezig worden verondersteld. Daarmede is ook de verwachte winst dus een stochastische grootheid. Dr. Hempenius laat en passant zien, hoe deze verwachte winst eveneens in termen van het „verwachte (aanbod) tekort” bij een bepaalde prijs en produktieomvang is te schrijven.

De monopolist wordt in dit model geacht zijn stochastische winst te willen maximeren, en om hem bij dit streven zo goed mogelijk te kunnen volgen, maakt de schrijver enige veronderstellingen omtrent de differentieerbaarheid van de verschillende functies in het model. Bij de uitwerking blijkt dan, dat in het stochastische monopolie-model de (optimale) prijs en het (optimale) produktievolumen simultaan worden bepaald, en niet langer consecutief zoals in het klassieke, deterministische model. Ook voor deze situatie leidt de auteur een maat voor de monopoliegraad af, waarin o.a. de waarschijnlijkheid van een vraag ter grootte van hoogstens het produktievolumen bij een bepaalde prijs voorkomt.

In de rest van het tweede hoofdstuk onderzoekt Dr. Hempenius meer speciaal

de implicaties van een homoschedastische vraagfunctie, hetgeen wil zeggen een vraagfunctie, waarbij de verdeling van de storingsterm v niet de prijs als parameter bevat. Aan de hand van de stochastische optimumvoorwaarden worden de optimale prijs en produktiehoeveelheid bij onzekerheid in de vraag geanalyseerd, en vergeleken met die grootheden bij zekerheid. Daarbij worden resp. lineaire en niet-lineaire produktie-kostenfuncties aangenomen. Bij homoschedastische vraag en lineaire kostenfunctie blijkt dan de aanwezigheid van onzekerheid te leiden tot een optimale prijs, die altijd lager is dan die bij zekerheid, en wel méér lager naarmate het verwachte aanbodtekort groter is. Als maat voor de bedoelde onzekerheid stelt de auteur voor de variantie van de storingsterm. Nadere analyse leidt niet tot een zinvolle uitspraak over het gevolg van een verandering in die variantie voor het gedrag van de optimale prijs resp. produktiehoeveelheid. Wel blijkt dat toenemende variantie van de uniform of normaal verdeeld geachte storingsterm het verwacht aanbodtekort doet toenemen, hetgeen de optimale prijs zal drukken. Voor de optimale produktieomvang vindt de auteur, dat deze bij normaal verdeelde storingsterm steeds groter is dan bij de situatie van zekerheid, en wel meer naarmate de variantie van de storingsterm groter is.

Aan de hand van grafieken en tabellen op basis van gekozen parameterwaarden en onder de nodige veronderstellingen ten aanzien van de vraagfunctie laat Dr. Hempenius nog meer verbanden zien tussen economische grootheden bij zekerheid en bij onzekerheid, bijv. ten aanzien van de verwachte optimale winst. In enkele gevallen is een analytisch bewijs of een aanzet daartoe van die numerieke resultaten eveneens gegeven.

De invoering van een niet-lineaire kostenfunctie doet de optimale prijs bij zekerheid van de vraag toenemen in vergelijking met de situatie bij lineaire kostenfunctie. Bij onzekerheid blijken de resultaten minder algemeen te zijn. Via een combinatie van numerieke en grafische analyse laat de auteur zien, dat de optimale prijs voor de monopolist bij onzekerheid en niet-lineaire kostenfunctie kleiner is dan de vergelijkbare prijs bij

in 1957 10%, in 1973 geschat op 22% (!) van het nationale inkomen) bergt, voor een essentieel diensten verlenende economie, haar eigen gevaren in zich. Toch ben ik van mening dat de ontwikkelingshulp die Nederland kennelijk nog wil verlenen niet beter verleend kan worden dan door aan de bevolking — zonder de strijkstok van overheid en grote bedrijven — langlopend geld, bijv. in de vorm van een onvoorwaardelijke garantie, ter beschikking te stellen. Een dergelijke „bloedtransfusie” zou wel eens het voortzetten van een zich reeds zwak aftekenend economisch herstel kunnen zijn.

P. P. C. H. van de Voort

Behoeft uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet ESB voor uw oproep in te schakelen.

ESB biedt u een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

Adv.-afd ESB
Postbus 42
SCHIEDAM

zekerheid in de vraag — tenzij de variantie in de storingsterm klein is. Voor de optimale productieomvang geldt het omgekeerde verband, tenzij de krommingscoëfficiënt in de kostenfunctie relatief groot is.

Tenslotte toont Dr. Hempenius in dit hoofdstuk aan, dat de introductie van „onzekerheidsafkeer” in de nutsfunctie hetzelfde effect heeft als het maximeren van de verwachte winst met een grotere variantie in de storingsterm. Het effect is, dat de optimale prijs lager zal zijn dan zonder deze „afkeer”.

Uitgangspunt voor het derde hoofdstuk van het boek is de heteroschedasticiteit van de vraagfunctie, dat wil zeggen dat de variantie van de storingsterm in deze functie nu wel de prijs als parameter bevat. Verondersteld wordt dat bij toenemende prijs de „hoeveelheid onzekerheid” afneemt, voornamelijk om op die manier de kans op een negatieve productie-omvang zo klein mogelijk i.c. nul te maken. Analooq aan de werkwijze in hoofdstuk twee worden weer de verwachte winst, optimale verwachte winst, optimale prijs resp. hoeveelheid afgeleid en nader bezien. Daarbij wordt als belang-

rijk aangemerkt het antwoord op de vraag, of in de heteroschedastische situatie de curve van het verwachte aanbodtekort inderdaad lager komt te liggen dan in het homoschedastische geval. Er is namelijk een extra-term aanwezig in het eerstgenoemde geval, die behalve de optimale prijs ook nog een functie van de heteroschedastische storingsterm bevat, en die nu in zijn geheel negatief is verondersteld. Dr. Hempenius gaat over op de verdeling van de vraag in zijn geheel in plaats van die van de storingsterm alléén en kiest voor een gammaverdeling, omdat deze vele voordelen biedt, o.a. het gebruik van een zgn. k-Erlang dichtheid. Bij vaste gemiddelde vraag vormt de k van deze dichtheid een indicatie voor de hoeveelheid onzekerheid in het vraagmodel: bij grotere (gehele) k is er minder onzekerheid. De specificatie van de vraagverdeling is daarmee nogal ingewikkeld geworden, zodat de auteur nader analyse van de optimumvoorwaarden zinvol acht, o.a. in verband met de uniciteit van de optimale grootheden.

Deze analyse wordt weer met grafieken ondersteund en gevolgd door numerieke uitwerkingen van enkele hypothetische

gevallen, zoals lineaire- resp. niet-lineaire produktiekosten bij een iso-elastische gemiddelde vraagfunctie. Een der uitgangspunten voor deze analyse is het stochastische analogon van de klassieke dalende vraagcurve, waardoor dan tenminste enkele tekens „bepaald” zijn.

Als resultaten van de bedoelde analyse vermeldt Dr. Hempenius, dat onder de gemaakte veronderstellingen (met name omtrent de vraagcurve en de kostenfuncties) in geval van heteroschedastische vraag volgt, dat de optimale prijs bij onzekerheid van de vraag hoger is dan bij zekerheid. Eveneens is dan de optimale productieomvang kleiner bij onzekerheid dan bij zekerheid. Het opmerkelijke is, dat de beide laatste resultaten precies het tegenovergestelde inhouden van de resultaten, welke bij homoschedastische vraag onder overigens zoveel mogelijk gelijke omstandigheden werden afgeleid!

De auteur besluit het derde hoofdstuk met een korte beschouwing over het reguleren van een monopolie met stochastische vraag, in vergelijking met een monopolie onder zekerheid in de vraag. Het blijkt dat er een extra voorwaarde vervuld moet zijn, willen een efficiënte

Research-Instituut voor Bedrijfswetenschappen RVB

Postbus 143 - Delft

vraagt voor spoedige indiensttreding

ACADEMICI

met grote interesse voor de problematiek van ontwikkelingslanden.

Kandidaten zullen moeten fungeren als docent in het theoretische gedeelte en als begeleider van deelnemers in het praktische gedeelte van de, door het Instituut, tweemaal per jaar te houden cursussen.

Er zijn twee vakatures, waarvoor de eisen zijn voor de vakature in de Regionale Industriële Ontwikkelings Sektie:

Kennis en ervaring hoofdzakelijk gericht op c.q. verkregen in ontwikkelingslanden. Inhoudelijk wordt hierbij in het bijzonder gedacht aan één of meerdere van de onderstaande belangstellingsgebieden:

- de problematiek van regionale economische ontwikkeling;
- industriële ontwikkelingsaspecten d.m.v. kleine en middelgrote bedrijven;
 - manpower planning;
 - marketing.

voor de vakature in de Industriële Bedrijfsvoering Sektie:

- ingenieursdiploma, bij voorkeur Bedrijfskunde, maar ook andere studierichtingen zijn aanvaardbaar, mits in het studieprogramma voldoende plaats is ingeruimd geweest aan bedrijfskundige onderwerpen;
- een aantal jaren ervaring in ontwikkelingslanden, mede in bedrijfskundige situaties.

voor beide:

- Een goede kennis in woord en geschrift van de Engelse en evt. de Spaanse taal (evt. ook andere moderne talen).
- Goede vaardigheid in en belangstelling voor het overdragen van kennis.

: Sollicitaties met volledige beschrijving van opleiding en maatschappelijke loopbaan en pasfoto te richten aan bovengenoemd adres.

Nadere inlichtingen kunnen telefonisch worden verstrekt. Telefoon 015 - 561100

c.q. faire prijs en produktieomvang vast te stellen zijn. Dr. Hempenius doet de suggestie om de oplossing te zoeken in een „minimale verwachte voorraad” of een „minimaal verwacht aanbodstekort”.

Bij de conclusies van zijn studie geeft de auteur nog aan, hoe enkele verwickelingen in zijn modellen geïntroduceerd kunnen worden om deze meer algemeen resp. dynamisch te maken. Daarbij noemt hij voorraadkosten, kosten van „nee-verkoop” enz., maar de gevolgen van deze evt. complicaties voor zijn modellen geeft hij niet nader aan.

Indien een auteur als het enige doel van zijn werk aangeeft het bestuderen van een monopolie-situatie waarbij alleen de vraag stochastisch is, en hij voert die studie bijna „rücksichtslos” uit, dan blijft de bespreker niet veel anders over dan te kiezen uit een reeks kwalificaties als goed, niet goed, duidelijk, verward e.d. Want de mogelijke praktische bete-

kenis van zijn studie was voor Dr. Hempenius duidelijk secundair, zo niet irrelevant, evenals bijv. het realiteitsgehalte van de in zijn modellen gehanteerde veronderstellingen. Toch is er juist in dat verband iets prikkelends in zijn werkwijze, waardoor de vraag opkomt, of het boek wel precies zijn studie weergeeft. Neem bijv. zijn opmerking in de inleiding tot hoofdstuk drie (blz. 45) dat het de bedoeling is door de heteroschedasticiteit het model meer realistisch te maken. En dan geeft hij na een dubbele punt aan, dat dit vooral bestaat in het minimeren c.q. nul maken van de waarschijnlijkheid dat de produktieomvang een negatieve waarde aanneemt. Ja, in dat geval moet men wel „veronderstellen” dat bij toenemende prijs de „hoeveelheid onzekerheid” in de vraag afneemt. Maar dan toch wel een beetje ter wille van de wiskundige schoonheid. Als men hier intuïtief te werk mag gaan, en even het alternatief van de geko-

zen veronderstelling beschouwt, zou dan niet een aangenomen relatief toenemende onzekerheid in q bij relatief hogere p leiden tot een lagere optimale p bij onzekerheid, vergeleken bij het geval met zekerheid? Toegegeven, dit is speculatie — maar hoe „sensitief” is eigenlijk het verschil in resultaat tussen de homoschedastische en de heteroschedastische situatie?

Het geheel nog eens overziende, luidt dezerzijds het oordeel over de studie van Dr. Hempenius: een grondig stuk werk, niet op alle plaatsen even weldoordacht en evenwichtig van opzet, maar duidelijk in het hanteren der begrippen en het uitwerken der modellen. De volle betekenis van zijn werk zal pas kunnen blijken, wanneer de stochastische monopolie-theorie aan de werkelijkheid getoetst kan worden. Daartoe zal deze theorie echter nog wel verder vervolmaakt dienen te worden.

G. F. Pikkemaat

De ontwikkeling van OGEM HOLDING N.V. vereist versterking van het Secretariaat.

De ervaren jurist of econoom van 35 à 40 jaar, die er voor gevoelt in nauwe samenwerking met de secretaris der vennootschap belangrijk werk te verrichten op het gevarieerde terrein, dat OGEM bestrijkt, nodigen wij uit te solliciteren naar de functie van

adjunct - secretaris van de Raad van Bestuur

Brieven met curriculum vitae gaarne binnen 14 dagen na verschijning van dit blad te richten tot:

**Raad van Bestuur van
OGEM HOLDING N.V.**

t.a.v. Hoofd Organisatiebegeleiding en Kadervorming,

Mathenesserlaan 321, Rotterdam-3003.

Mr. C. P. Aubel: En passant de tweede hand; over beperking van aansprakelijkheid tegenover derden. Kluwer, Deventer, 1972, 75 blz., f. 10,50.

Volgens de inleiding behandelt de auteur, advocaat te Nijmegen, op bescheiden schaal rechtspraak en literatuur. Hij doet dit in de vorm van een uitvoerige annotatie van enkele arresten en recensies van enige boeken en tijdschriftenartikelen, die alle over de beperking van de aansprakelijkheid handelen.

Mr. B. Baardman: Europees kartelrecht 1969-1972. W. E. J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1972, 24 blz., f. 4,50.

Oratie uitgesproken ter gelegenheid van het ambt van buitengewoon hoogleraar in het Europees recht aan de Nederlandse Economische Hogeschool op 4 mei 1972. Prof. Baardman geeft een overzicht van de ontwikkeling van het

EG-kartelrecht sinds dit tien jaar geleden door de inwerkingtreding van de zgn. kartelverordening rechtstreeks werkend recht werd in de lidstaten van de EG.

CBS: Statistiek der bedrijfsongevallen 1970 en 1971. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1973, 211 blz., f. 25,50.

Deze publikatie is naar opzet overeenkomstig aan die welke in 1972 is verschenen, bevattende de uitkomsten van een statistische bewerking der gegevens van bedrijfsongevallen en beroepsziekten, over het jaar 1968, aangegeven bij het Directoraat Generaal van de Arbeid. Deze nieuwe publikatie geeft met behulp van 53 staten, 37 tabellen en 5 grafieken, inzicht in de bedrijfsongevallen in 1970 en 1971.

Overijssel '85; een nota over de inrichting van de leefruimte van Overijssel in de periode tot 1985. Uitgave provincie Overijssel, Zwolle, 1972, 251 blz., f. 20.

Nota van een ambtelijke werkgroep over de ruimtelijke inrichting van Overijssel tot 1985. De leden van de werkgroep zijn: Drs. E. D. J. Kruytbosch, Dr. E. v.d. Marel, Prof. Dr. Ir. F. M. Maas, Prof. Ir. W. J. G. van Mourik en Prof. Dr. G. A. Wissink. Naar aanleiding van deze nota en van de daarop ontvangen reacties zal het provinciaal bestuur een praktisch beleidsprogramma opstellen.

J. J. Verzijl: Plannen en informeren. Kluwer, Deventer, 1973, 129 blz., f. 16,50.

Dit boek gaat over plannen en informeren. Volgens de auteur, reeds jarenlang medewerker bij Philips, functioneren planningsystemen slechts als de noodzakelijke informatie volledig en tijdig beschikbaar is. Administratiemachines en computers kunnen daarbij een hulpmiddel zijn. De heer Verzijl geeft simpele principes en vergelijkingen over planningsystemen, waarmee hij een bijdrage hoopt te leveren aan goede prestaties en goede werkomstandigheden.

Een creatief en expansief redactie bureau voor bedrijfseconomische publikaties, gevestigd te Alphen aan den Rijn doch binnen afzienbare tijd te Amsterdam, wil zijn staf versterken met een

economisch journalist

wiens kennis en belangstelling speciaal uitgaan naar het bedrijfsleven. Bedoeld bureau voert de redactie over enkele periodieken en publikaties in brochurevorm op het gebied van bedrijfseconomie en management, waaronder het maandblad Doelmatig Bedrijfsbeheer. De man die wij zoeken, paart journalistiek vakmanschap aan wetenschappelijke belangstelling voor onderneming en ondernemerschap. Hij weet zich niet alleen in staat boeiende bedrijfsreportages te schrijven, doch ook informatieve artikelen vorm te geven op

allerlei gebieden van de bedrijfsvoering. Aan deze functie zijn enerzijds aantrekkelijke inkomensmogelijkheden verbonden, terwijl anderzijds goede kansen worden geboden tot persoonlijke ontplooiing. Leeftijd bij voorkeur tussen 25 en 40 jaar.

Sollicitatiebrieven, die uiteraard discreet behandeld zullen worden, kunt u richten aan Samsom Uitgeverij bv, ter attentie van de heer D. van Zwiënen, afdeling Personeelszaken, Wilhelminalaan 1 te Alphen aan den Rijn. Tel. (01720) 9 66 33.

de rijksoverheid vraagt

afdelingshoofd (mnl. / vrl.) vac. nr. 3-1377/0936

voor het Ministerie van Economische Zaken

t.b.v. de Directie voor de Economische Voorlichting en Exportbevordering, Subdirectie Economisch Onderzoek en Exportvoorlichting, Afdeling Azië en Oceanië

Taak: t.b.v. het exporterende bedrijfsleven en de overheid verrichten van studies — soms in de betreffende landen — inzake de economisch-conjuncturele en -structurele ontwikkeling, de economische politiek, het investeringsklimaat en de marktstructuur in de onder de afdeling ressorterende landen, alsmede het uitdragen der resultaten van deze studie-activiteiten in woord en geschrift.

Vereist: doctoraal examen economie; ervaring op het terrein van macro-economisch onderzoek.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 3882,- per maand.

econoom (mnl. / vrl.) vac. nr. 3-1391/0936

voor het Ministerie van Financiën

t.b.v. de Afdeling Begrotingszaken, Bureau Begrotingsvoorbereiding

Taak van het Bureau: het algemene begrotingsbeleid van het Rijk, waarbij vraagstukken van macro-economische en comptabel-juridische aard mede aan de orde komen. In het bijzonder de voorbereiding van de Rijksbegroting, het structurele begrotingsbeleid, opstellen van de miljoenennota, samenstellen van tussentijdse begrotingsoverzichten en de zorg voor de budgetair-comptabele voorschriften.

Vereist: voltooide universitaire opleiding. Ruime kennis van de algemene (macro)-economische problematiek. Ervaring op het gebied van de overheidsfinanciën en redactionele ervaring.

Standplaats: 's-Gravenhage.

Salaris, afhankelijk van leeftijd en ervaring, max. f 3882,- resp. f 4651,- per maand.

hoofd van de afdeling algemene en bestuurlijke zaken **(mnl. / vrl.)** vac. nr. 2-5780/0936

voor het Ministerie van Verkeer en Waterstaat

t.b.v. de directie Zuid-Holland van de Rijkswaterstaat

De directie Zuid-Holland heeft het toezicht op alle waterstaatszaken in haar ressort. Zij bereidt waterstaatswerken voor en houdt toezicht op de uitvoering, beheer, onderhoud en verbetering van onder de directie ressorterende objecten.

De afdeling Algemene en Bestuurlijke zaken is belast met de bedrijfs-economische, juridische en administratieve ondersteuning van de directie.

Taak: als lid van het directieteam bijdragen aan het vormen van het directiebeleid; leiding geven aan planning en uitvoering van de bedrijfseconomische en juridische aspecten van de directie; leiding geven aan het administratieve apparaat van de directie en aan de behandeling van bestuurlijke zaken in de directie. De functie vereist het onderhouden van vele contacten met de Hoofddirectie van de Waterstaat en talrijke externe bestuurlijke organen.

Vereist: doctoraal examen economie met juridisch-administratieve belangstelling of doctoraal examen rechten met financieel-economische belangstelling. Ervaring in een soortgelijke functie, b.v.k. in de overheidsfeer.

Standplaats: Rijswijk.

Salaris, afhankelijk van ervaring, tot max. f 3882,- per maand.